

ЛІМ ЛІТАРАТУРА МАСТАЦТВА

17 - 23 ЛІПЕНЯ 1993г

№ 29 (3699)

МОЎНАЯ РЭФОРМА 1933 ГОДА

Расціслаў ПЛАТОНАЎ: «26 жніўня 1933 года Савет Народных Камісараў БССР прыняў дэкрэт «Аб зьменах і спрашчэньні беларускага правапісу» — у такім напісанні ён быў апублікаваны 28 жніўня. З таго дня прайшло 60 год. Аднак спрэчкі аб накіраванасці і мэтазгоднасці рэформы, ахапіўшай не толькі правапіс, а і мову ўцэлым, яе выніках, не сціхаюць і сёння».

СТАРОНКІ 5, 12

СЦЮЖА РОДНАЙ ЗЯМЛІ

Іван ШТЭЙНЕР пра новую аповесць Васіля БЫКАВА і праблемы вандроўніцтва ў беларускай літаратуры.

СТАРОНКІ 6—7

БЫЛІЧКІ—НЕБЫЛІЧКІ

Кароткія апавяданні Уладзіміра ЯГОЎДЗІКА.

СТАРОНКІ 8—9

СТАЛІН І РЭПАТРЫЯНТЫ

Уладзімір СНАПКОЎСКІ: «Пад маскай «добраахвотнага» вяртання савецкіх людзей у «камуністычны рай» сталінскае кіраўніцтва жадала набыць сабе ў свеце вобраз дэмакратычнага і гуманнага ўрада, пад апеку якога быццам бы жадаюць з усіх сіл вярнуцца добрасумленныя грамадзяне, якія па волі лёсу апынуліся за межамі Бацькаўшчыны».

СТАРОНКІ 14—15

«НОВАЯ ЗЯМЛЯ» НА ЧУЖЫНЕ

Да 70-х угодкаў з дня выхаду ў свет кнігі Якуба Коласа.

СТАРОНКА 16

ЗАСТАНУСЯ НАЗАЎЖДЫ

КРЭСКИ З ЖЫЦЦЯ КУПАЛАЎЦА УЛАДЗІМІРА КІН-КАМІНСКАГА

— Уладзімір Тадэвушавіч! Мне не забыцца на свае студэнцкія гады і на курсавыя работы, якія раз-пораз прысвячаліся вашым ролям. Вы зазвычай мелі некалькі выхадаў у першым акце, у другім на сцэне не з'яўляліся і на апладысментах не выходзілі... Як высветлілася потым, вы спяшаліся на трэніроўку, — мала хто можа пахваліцца такою колькасцю пазасцэнічных перамог на кілімах ды рынгах...

— Я ў тэатры з маленства, бацька з маці — таксама купалаўцы. У касцюмерным цэху калісьці працавала старэнькая цётка Хая, якая рабіла маленькія такі загончыкі

для дзетак артыстаў, пакуль тыя былі на сцэне. Час майго дзяцінства быў складаны, і таму з загончыка цёткі Хаі я патрапіў на вёску да дзеда з бабцяй у Лідскі раён. Дзед працаваў дырэктарам школы, а бабця — выкладчыцай пачатковых класаў. Памятаю наш мінскі дом у Спартыўным завулку, яму цяпер, напэўна, ужо за дзвесце гадоў, — будаваў дом мой прадзед! Калі я пераехаў туды пасля вёскі, дык аказалася, што ніякай іншай мовай, акрамя беларускай, не валодаю. Суседскія дзеці з мяне смяяліся і нават кпілі. Праўда, па-руску я

(Працяг на стар. 12)

МЫ МАЕМ САЮЗНІКАМ БОГА...

27 ЛІПЕНЯ — ДЗЕНЬ НЕЗАЛЕЖНАСЦІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Не так ужо рэдка здараецца, што падзеі эпохальнага, лёсавызначальнага для народаў і краін характару здзяйснююцца тымі, хто для гэтай справы найменей падыходзіць. Кіеўскі князь Уладзімір /той, што спаліў Полацк, згвалтаваў Рагнеду на вачах яе бацькоў і братоў, а потым забіваў іх на вачах Рагнеды/ нават на фоне свайго далёка не гуманнага часу вылучаўся жорсткасцю і цынзізмам. Але менавіта гэты гвалтаўнік і забойца ўвёў на ўсходнеславянскіх землях Хрысціянства. Цар Пётр I, тыповы азіяцкі сатрап, далучае Масковію-Расію да ліку еўрапейскіх краін. Пад кіраўніцтвам тырана Сталіна Савецкі Саюз перамог фашысцкую Германію. Генсек Гарбачоў, чыноўнік, які ўсім, што меў і мае, абавязаны бальшавіцка-таталітарнай сістэме, ставіць подпіс пад пастановай аб роспуску КПСС. Пэральнік гэтых парадоксаў можна доўжыць і доўжыць... Але, мабыць, у гэтай прадаксалнасці ёсць свая логіка. Бо калі закаранельны азіяцкі вымушаны ўводзіць у сваёй дзяржаве Хрысціянства, калі духоўны нашчадак Чынгіс-Хана вучыцца разуму ў Еўропы; калі людзі, якія не маюць Бога ў душы, усё ж вымушаны падпарадкоўвацца Боскай волі і гістарычнай неабходнасці, — гэтым падкрэсліваецца непазбежнасць той ці іншай з'явы, падзеі, незалежнасць яе ад волі асобных людзей.

Тры гады назад Вярхоўны Савет Беларусі /тады яшчэ БССР/, які на дзевяці дзесятых складаецца з камуністаў, ветэранаў і інвалідаў, прыняў Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце. Гэту падзею можна паставіць у шэраг з пералічанымі вышэй. Нібыта нейкая вышэйшая сіла прымусіла іх галасаваць «за», калі розум і сэрца крычалі «не!». Гэтка ж сітуацыя паўтарылася двойчы ў 1991 годзе. Спачатку, калі яны галасавалі за наданне Дэкларацыі сілы Асноўнага закона, за новую назву дзяржавы, за бел-чырвона-белы сцяг і герб «Пагоня». І потым, калі зацвердзілі Белаўскае пагадненне, паставіўшы такім чынам крыж на савецкай імперыі.

Мяркуючы па тым, як цяжка ідзе напаяўненне Дэкларацыі рэальным зместам, Вярхоўны Савет стаміўся. Столькі разоў дзейнічаць супраць уласных жаданняў — цяжка выпрабаваць для псіхікі дэпутатаў ветэранскага ўзросту. Ды і іхнія маладыя калегі не лепшыя. Прыгадаем істэрэчны выбрык т. Булахава /нагі маёй, маўляў, у гэтай зале не будзе!/, калі яму далікатна паралі не выторквацца наконт маралі, маючы на сумленні дарожны інцыдэнт са смяротным вынікам.

Я па-свойму спачуваю дэпутатам, якія па-ранейшаму лічаць сябе грамадзянамі СССР, ненавідзяць незалежную Беларусь і разам з тым вымушаны працаваць на ўмацаванне Беларускай дзяржавы. Спачуваю, як хворым, якія пакутуюць ад страшэнных псіхалагічных нагрузак. Але хворым — месца ў шпіталі, а не ў парламенце. У цывілізаваных краінах, дарэчы, чалавек з кепскім здароўем не будзе дапушчаны да высокай дзяржаўнай пасады.

Памятаю, як на пазамінулай сесіі ВС РБ перад дэпутатамі выступаў высокі гошч са Швейцарыі. Трэба было бачыць твары «народных абраннікаў», калі той віншаваў іх з набыццём Рэспублікай Беларусь дзяржаўнай незалежнасці, наданнем нацыянальным сімвалам — бел-чырвона-беламу сцягу і гербу «Пагоня» — статусу сімвалаў дзяржаўных, з дзяржаўнасцю беларускай мовы, і нарэшце — з паразай камунізму ў сусветна-гістарычным маштабе! Яны былі вымушаны пляскаць у далоні. Усё ж — замежны гошч!

Як бы ні рабілі яны выгляд, што дзейнічаюць ад імя народа і ў імя народа, большасць з іх добра ўсведамляе, што Вярхоўнаму Савету і ўраду Беларусі з народам не пашчасціла. Нездарма, калі ў падкантрольных Саўміну газетах і іншых сродках масавай інфармацыі распачалася кампанія за далучэнне Беларусі да «калектыўнай безопаснасці», у адным з інтэрв'ю т. Данілаў, які ў ведастве т. Кебіча займаецца пытаннямі нацыянальнай бяспекі, назваў ці не галоўнай прычынай далучэння РБ да ваенна-палітычнага блока неабходнасць захавання сацыяльнай стабільнасці на Беларусі. Мабыць, на Беларусі кае воіска Саўмін спадзявацца не можа.

А вось узор стаўлення да Расіі. На той сесіі ВС РБ, дзе камуністы забаранілі рэфэрэндум, мне запамнілася выступленне галоўнага банкіра рэспублікі сп. Багданкевіча. Ён гаварыў, што Беларусь павінна дамагацца ад Захаду крэдыту ў канвертуемай валюце, каб мець магчымасць расплаціцца з Расіяй, якая... вінна Беларусі сто мільярдаў рублёў /у тых яшчэ цэнах/. На пытанне аб тым, каб Расія найперш вярнула нам грошы, Багданкевіч адказаў, што гэту тэму нават не варта ўздымаць, бо Расія ўсё роўна плаціць не будзе. Гэтым сказана многае. Атрымліваецца, што мы маем не ўрад, а каланіяльную адміністрацыю, якой ніколі ў галаву не прыйдзе чагосьці патрабаваць ад метраполіі.

Можа, галоўны вынік гэтых трох гадоў, якія прайшлі з прыняцця Вярхоўным Саветам Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце, у тым,

што само слова «незалежнасць» стала для нас звыклым, што пра Савецкі Саюз гаворка ідзе выключна ў мінулым часе /«на прасторы былога Савецкага Саюза...», «у рэспубліках былога Савецкага Саюза...» і г. д. /.. Неяк мой сямігадовы сын, пабачыўшы салдата, у якога на пагонах чамусьці захаваліся літары «СА», пацікавіўся, што яны азначаюць. Пачуўшы, што «СА» — гэта «Савецкая Армія», ён са здзіўленнем запытаў: «А што робіць на Беларусі Савецкая Армія?» І гэта пры тым, што з аздаблення дзіцячых садкоў і школ толькі зусім нядаўна знікла савецкая сімволіка, і, здаецца, яшчэ ўчора дзяцей прымушвалі вучыць вершыкі пра «дзяўдушу Леніна».

Хай бы гэтае дзіцячае пытанне «Што робіць на Беларусі Савецкая Армія?» пачулі ў Вярхоўным Саветце РБ. Але «сляпы той, хто не хоча бачыць, і глухі той, хто не хоча чуць...»

Трэцюю гадавіну Незалежнасці Беларусі сустракае ва ўмовах пагрозы страты Незалежнасці. На тэрыторыі нашай краіны стаяць замежныя войскі, прычым урад хацеў бы пакінуць іх тут надоўга. Вярхоўны Савет РБ цягне краіну ў пашчу «калектыўнай безопаснасці». Яшчэ няма подпісу сп. Шушкевіча пад адпаведнай паперай, якая б паставіла пад сумненне наш нейтралітэт, а з Беларусі ў Таджыкістан ужо ідзе баявая тэхніка. Нехта вельмі спяшаецца прадэманстраваць Маскве сваё лаякства. Не выключана, што прамаскоўскія артадоксы ў бліжэйшы час зноў распачнуць наступ на адзін з асноўных інстытутаў дзяржаўнасці — беларускае грамадзянства. Ім было б лепей, каб грамадзянства было падвойным. Тады мы «на законнай падставе» даволім сумежным краінам /найперш Расіі/ лезці ў нашыя ўнутраныя справы.

Асобная гаворка — пра эканоміку. Тут ва ўрада адзін кірунак — на Усход: Расія, маўляў, нам дапаможа! Хай бы сёння хто Расіі дапамог...

Беларускаму грамадству яшчэ далёка да згоды. Адна з умоў згоды — пакаенне. Але калі хто бачыў, каб бальшавік каляўся?

Палітычная сітуацыя на Беларусі не спрыяе аптымізму, але... Быць ці не быць Беларусі незалежнай, вырашае не Вярхоўны Савет і не ўрад. Незалежнасць — гэта стан душы, а значыць у барацьбе за свабоду Беларусь мае саюзнікаў Бога.

**Магутны Божа! Уладар сусветаў,
Вялікіх сонцаў і сэрц малых,
Над Беларусыяй ціхай і ветлай
Рассып праменне Свае хвалы.**

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Нядаўнія падзеі на таджыкско-афганскай мяжы не пакінулі каменя на камені ад запэўніванняў Кебіча і ягонай каманды, што «пасля падпісання дагавора аб калектыўнай бяспецы беларускія хлопцы не будуць гінуць за межамі Беларусі». І не таму, што сярод забітых 25-ці расейскіх памежнікаў ёсць і беларус, дваццацігадовы Сяргей Сыч з Рэчыцы, а найперш таму, што ва ўрадавах і ваенных колах Масквы ўжо адкрыта гавораць пра неабходнасць замены расейскіх войск у Таджыкістане на войскі «саюзнікаў»: Казахстана, Узбекістана, альбо — Беларусі... Але ці адпусцяць на гэты раз бацькі сваіх дзяцей на смерць дзеля геапалітычных і эканамічных інтарэсаў чужой дзяржавы? У іх саміх пра гэта пакуль не спыталі. Бо ці не той гэта выпадак, калі бязмежныя цяжкія і талерантнасць беларускага народа могуць скончыцца?

ВІЗІТ ТЫДНЯ

21 ліпеня пачаўся афіцыйны візіт дэлегацыі Рэспублікі Беларусь на чале са Старшынёй Вярхоўнага Савета Станіславам Шушкевічам у Злучаныя Штаты Амерыкі. У склад дэлегацыі ўваходзяць намеснік Старшыні Саўміна Міхаіл Мясніковіч, члены Прэзідыума Вярхоўнага Савета Уладзімір Гаркун, Ніл Гілевіч, Леанід Козік, Іван Цярэшча, міністр абароны Павел Казлоўскі, старшыня КДБ Эдуард Шырковіч, старшыня Нацыянальнага банка Станіслаў Багданкевіч, старшыня Мінскага гарвыканкама Аляксандр Герасіменка і іншыя афіцыйныя асобы. Трохдзённая праграма візіту вельмі насычаная. Акрамя перагавораў з прэзідэнтам Білам Клінтанам, адбудуцца сустрэчы з сенатарамі, кангрэсменамі, бізнесменамі, міністрамі абароны, фінансаў, гандлю...

АДМЕТНАСЦЬ ТЫДНЯ

На вуліцах сталіцы з'явіліся міліцыянеры ў новай форме — беларускай. Яна не толькі больш сучасна, «модна», выглядае ў параўнанні з былой савецкай, але і мае свае асаблівасці. Зменена форма пагонаў, на рукавах — нашыўкі: герб «Пагоня» і надпіс «Міліцыя». Падобна на тое, што Міністэрства ўнутраных спраў найбольш паслядоўна і рашуча праводзіць беларусізацыю свайго /і нашага/ жыцця. Чым не прыклад для іншых?.. Стала вядома таксама, што зацверджаны ўзоры параднай і спартыўнай формы беларускіх алімпійцаў, што выступіць у Лілехамеры. Строй і паліто, скроення і аздабленія ў нацыянальным стылі, будзе шыць сумесная беларуска-амерыканска-польская фірма.

ПАВЕДАМЛЕННЕ ТЫДНЯ

У Германіі выйшаў «Атлас аўтамабільных дарог свету». Упершыню ў ім усе назвы беларускіх населеных пунктаў дадзены ў транскрыпцыі з беларускай, а не расейскай мовы. Ці не час і нам самім пісаць назвы сваіх гарадоў і вёсак не на мовах суседзяў, а на роднай: Горадня, Берасце, Менск, Гомля?..

СЮРПРЫЗ ТЫДНЯ

У Беларусь для заключэння дамовы ад дапамозе падчас уборкі збожжа прыбыла дэлегацыя Кустанайскай вобласці Казахстана. Складанасць і тонкасць сітуацыі ў тым, што Казахстан па сёння не разлічыўся з намі зернем за падобную мінулагаднюю дапамогу. Пра вынікі візіту кустанайскай да Вячаслава Кебіча паведамленні ў прэсе пакуль няма. Затое ёсць паведамленні іншага парадку: Міністэрства хлебапрадуктаў Беларусі не можа выкупіць нават збожжа, вырашчанае на палях нашае рэспублікі. Вызначаныя папярэдняе цэны не задавальняюць, як казалі раней, хлебарабаў.

ЛІЧБА ТЫДНЯ

75—80 працэнтаў вучняў першых класаў сёлета пачнуць вучыцца па-беларуску. У другіх класах на роднай мове будуць навучацца 67 працэнтаў школьнікаў, у трэціх — крыху менш. Хоць мы і ведаем адноснасць і сапраўднае значэнне гэтых лічбаў, аднак, памятаючы нядаўняе мінулае, вымушаны канстатаваць: пэўныя зрухі ў беларусізацыі беларускіх школ усё ж ёсць. Ды і не ўсё адразу.

КАНФУЗ ТЫДНЯ

У Мінску на картаграфічнай фабрыцы, што на вуліцы Валадарскага, аддрукавана першая партыя беларускіх ваўчараў. Але — ваўчараў-паўфабрыкатаў. Бо на гэтым прадпрыемстве няма абсталявання для набіўкі нумароў. На браніраваным аўтамабілі «ваўчары» воззяць у Маладзечна на сумеснае прадпрыемства, дзе іх «даводзяць» да кандыцыі і адпраўляюць назад у Мінск у сховы Нацыянальнага банка. Калі мы гэтак будзем працаваць і далей, то ніколі не станем багатымі.

КУР'ЭЗ ТЫДНЯ

Сталіцу Беларусі наведла выканаўца галоўнай ролі ў мексіканскім тэлесерыяле «Мачыха» Марыя Сортэ. Сам па сабе факт з разраду звычайных. І нічога дзіўнага ў тым, што зала Дома афіцэраў, дзе адбылася сустрэча з ёю, была перапоўнена. Прэм'ер-міністр Беларусі, які зусім нядаўна не знайшоў вольнай хвіліны, каб сустрэцца з нашымі суайчыннікамі, што прыехалі на З'езд беларусаў свету, прыняў М.Сортэ. Што ж, мажліва водсвет той надзвычайнай папулярнасці мексіканскай актрысы сярод тэлеглядачоў Беларусі ўладзе і на яго. Аднак аднаму з лідэраў дзяржавы варта было б падумаць не толькі пра сябе, але і пра прэстыж свайго краіны.

ЗДАРЭННЕ ТЫДНЯ

Пры нявысветленых пакуль, а дакладней — невытлумачаных, абставінах загінуў начальнік упраўлення знешняй разведкі КДБ Беларусі Міхаіл Жукавец. Вярнуўшыся дадому позна ўвечары, пасля непрыацэпнай размовы з жонкай, ён выйшаў на балкон свайго кватэры на дзiesiąтым паверсе дома на Нямізе... Што стала прычынай яго падзення — зараз высвятляецца: вядзецца следства.

ГРАМАДА ЗАКЛІКАЕ ДАЛУЧЫЦЦА...

15 ліпеня адбылося пасяджэнне выканкама Цэнтральнай Рады БСДГ. Выканкам прыняў заяву аб выніках XII сесіі Вярхоўнага Савета Беларусі. У ёй гаворыцца:

«Выканкам Цэнтральнай Рады БСДГ адзначае, што вынікі XII Сесіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь яшчэ раз пацвердзілі вывад аб тым, што ўлада ў краіне належыць блоку камуністычна-наменклатурных сіл.

Выканкам канстатуе, што ва ўмовах катастрафічнага стану эканомікі, які ў хуткім часе можа прывесці да сацыяльнага выбуху, імкненне кіруючых колаў да ўвядзення дыктатуры відавочнае. Пар-

ламенцкая большасць нават учыніла спробу надаць гэтай уладзе абсалютны характар. Але падпарадкаваць КДБ Саўміну і замяніць С. Шушкевіча на стаўленіка камуністаў не ўдалося — дыктатура не ажыццявілася.

Лічыць, што настаў час, каб сп. Шушкевіч заняў больш акрэсленую пазіцыю ў адносінах да шырочкага дэмакратычнага руху. Бо як паказала тая ж сесія, менавіта дзякуючы намаганням дэпутатаў дэмакратычнай арыентацыі, у тым ліку і фракцыі Грамады, прыняты, нарэшце, законы аб імянных прыватызацыйных чэках, аб уласнасці на зямлю, экалогіі ды інш.

Беларускія сацыял-дэмакраты лічаць, што імкненне камуністычна-наменклатурных сіл да абсалютнай улады /пра што сведчаць апошнія структурныя змены ва

ўрадзе/ робяць надзвычай актуальнай праблему каардынацыі намаганняў усіх дэмакратычных партый, рухаў і прафсаюзаў. Грунтам для супрацоўніцтва могуць быць рэзалюцыі III ўсебеларускай палітычнай канферэнцыі «Аб унутрыпалітычным становішчы Беларусі» і «Аб дзяржаўна-канстытуцыйным ладзе Рэспублікі Беларусь».

Грамада падзяляе пазіцыю Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі аб неабходнасці правядзення датэрміновых выбараў у Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь не пазней як у сакавіку 1994 года. Выканкам ЦР БСДГ заклікае сяброў і прыхільнікаў Грамады далучыцца да збору подпісаў, які арганізуе ФПБ, аб прызначэнні датэрміновых выбараў Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь».

НЕ ЗНЯВЕРЫЛІСЯ МЫ...

Гляджу на гэты здымак... І ўспамінаецца легендарная скрыпка Міколы Равенскага. Да сёння не разлучаўся з ёю аўтар музыкі гімна-малітвы «Магутны Божа», які загучаў, нарэшце, на зямлі беларускай — як спадзеў, як вера ў шчасце краіны нашай і нашага людю. І ўспамінаецца суд нядаўніх ліпенскіх дзён, калі, адухоўленыя двума гэтымі святымі словамі, зачыў-загучаў у Магілёве «Магутны Божа» — Першы Міжнародны фестываль хрысціянскай музыкі ды песні. Успамінаюцца добрыя, ветлыя, натхнёныя, радасныя твары: удзельнікі канцэртных праграм, слухачоў, паломнікаў /з 15 краін свету!/, арганізатараў фестывалю і тых, каго называлі каратка і строга: «журні».

Успамінаюцца і многія імёны. А найперш — імёны людзей, ад якіх выходзіла ініцыятыва гэтага жыццёва неабходнага для духоўнага ачышчэння народа, для адраджэння незалежнай Беларусі, фестывалю: пробашча касцёла св. Станіслава ў Магілёве ксяндза Уладзіслава Бліна ды ксяндза Романа Факінскага, дырэктара фестывалю. Міжнароднае, міжканфесійнае музычнае свята, арганізаванае недзяржаўнымі структурамі, падтрымлівалі, дапамагалі ладзіць аднадумцы з аблвыканкама, гарадскія ўлады, Беларуская каталіцкая грамада, Магілёўская філія БНФ, мясцовыя музыканты,

шматлікія спонсары, прамыслоўцы, журналісты...

А вось і асноўныя вынікі конкурсных праслухоўванняў, абвешчаныя журой на чале з прафесарам Віктарам Роўдам. Лаўрэатамі названы: мужчынскі камерны хор «Унія» з Мінска, Полацкі камерны хор, пратэстанцкі ансамбль «Рэма» з Жытоміра /усе — 1-е месца/; Мінскі абласны камерны хор /Маладзечна/, Магілёўскі камерны хор, украінская група «Крэда» /2-е месца/; мінскі маладзёжны хор «Сонейка», хор педагагічнага факультэта Беларускай акадэміі музыкі /які працуе ў Магілёве/, польскія гурты «Бялы квят» і «Спэс» /3-е месца/.

Больш падрабязны расказ пра фестываль будзе ў бліжэйшых нумарах «ЛіМа». Пакуль жа — змяняльны факт, які паведаміў адзін з арганізатараў фестывалю вядомы журналіст-магілёвец Анатоль Шпількоў: з наступнага тыдня Магілёўскае абласное радыё па рашэнні рэдакцыйнага калектыву выходзіць у эфір з новымі пазыўнымі. Імі стане музычная эмблема фестывалю — першая фраза гімна «Магутны Божа». Самое ж свята вернецца на бласлаўнёную магілёўскую зямлю роўна праз год. І атуліць цёплай хваляй аднаўлення вернікаў розных канфесій, ды проста — людзей з добрым сэрцам і чыстым сумленнем.

С. БЕРАСЦЕНЬ

На здымку: сімвалічнае імгненне ўрачыстага адкрыцця фестывалю «спыніў» фотакарэспандэнт Валеры САУЧАНКА.

ЦІ ПАТРЭБНА ГЭТА НЕЙТРАЛЬНАЙ КРАІНЕ?

У канцы мінулага — пачатку гэтага месяца на працягу чатырох дзён у Салоніках праходзіла міжнародная канферэнцыя, арганізаваная міжпартыйным праслаўным камітэтам парламента Грэцыі. Мэта канферэнцыі — вызначыць ролю Праваслаўнай царквы ў новай Еўропе. Удзел бралі дэлегацыі шэрагу еўрапейскіх краін, дзе праслаўе альбо дамінае, альбо ўваходзіць у лік найбольш ульвовых канфесій. Беларусь на канферэнцыі прадстаўлялі дэпутаты Вярхоўнага Савета Р. Вячэрскі і А. Лябедзька /апошні з'яўляецца намеснікам старшыні камісіі ВС па справах моладзі/.

14 ліпеня адбылася сустрэча названых дэпутатаў з прасай. Па іх словах, сёння існуе пагроза злучэння так званых «залежнай ісламскай дугі» і «Рыма-каталіцкага фронту», якое мае мэтай заціснуць праслаўе, узяць уладу над Еўропай, а ў перспектыве над усім светам.

«Усе беды, усе войны — ад іслама і каталіцызму», — сказаў дэпутат Р. Вячэрскі. У той час, як праслаўныя краіны, на яго думку, ніколі не здзяйснялі агрэсіі. А. Лябедзька выказаў меркаванне, што з католікамі яшчэ нека ж можна дамовіцца, а вось Унія для Беларусі — «вядомае і протывоестественное явление», занесенае на нашу зямлю «польскімі і літоўскімі феодаламі». Ліквідацыя Уніі ў 1839 годзе, лічыць дэпутат, акт аднаўлення гістарычнай справядлівасці. Магчыма, дадаў ён, каб супрацьстаяць Уніі, мы нават будзем вымушаны пайсці на аўтакефалізацыю Беларускай праслаўнай царквы.

На прамое пытанне, ці не ішла ў Салоніках гаворка аб стварэнні «Праваслаўнага фронту» ў Еўропе, дэпутаты адказалі, што такі тэрмін не ўжываўся. Яны лічыць вялікай палітычнай памылкай Міністэрства замежных спраў Беларусі тое, што наша краіна афіцыйна прызнала Македонію, але не спяшаецца раскрываць абдымкі для Сербіі.

Складвалася ўражанне, што дэпутаты лічыць праслаўе дзяржаўнай рэлігіяй Рэспублікі Беларусь, і хацелі б ужо сёння далучыць Беларусь да еўрапейскага «Праваслаўнага фронту». Але ці трэба гэта нейтральнай дзяржаве, якая знаходзіцца на памежжы Праваслаўя і Каталіцызму?

П. В.

БЧС: СУПОЛЬНЫ ШЛЯХ ДА НЕЗАЛЕЖНАСЦІ

ПАСЛЯСЛОЎЕ ДА МІЖНАРОДНАЙ КАНФЕРЭНЦЫІ КРАІН БАЛТЫЙСКА-ЧАРНАМОРСКАГА РЭГІОНА

У палітычнай палеміцы даволі часта скарыстоўваецца такі прыём: прыпісаць апаненту словы, якіх той не гаварыў, а потым гэтыя словы абвергнуць. Да інсінуацыі звяртаецца той, хто не падакрывае да спрэчкі, не мае аргументаў, якія маглі б пераканаць апанента, і, галоўнае, сам добра ведае, што не мае рацыі, але — амбіцыі не дазваляюць прызнаць сваю паразу.

Прыблізна так дзейнічаюць крытыкі эканамічнай праграмы Беларускага народнага фронту, абвінавачваючы Фронт і саюзныя з ім партыі ў няздольнасці рэальна ацаніць сітуацыю на Беларусі і вакол яе. Калі пачытаеш газеты, накіталт «Феміды», «Мы і время», «Політика. Прогноз. Позиция», а таксама развагі прамаскоўскіх большавіцкіх артадоксаў у больш сур'ёзных выданнях /тыя ж «Звязда» і «Народная газета» даюць свае старонкі для самых розных аўтараў — плуралізм?../, дык можа складзецца ўражанне, нібыта БНФ і ўвогуле дэмакраты маюць намер парваць з Расіяй эканамічныя стасункі, адмежавацца ад яе калючым дротам, кінуцца ў абдымкі Захаду. Але хацелася б запытаць паважаных «товарищей», дзе і калі яны такое чулі ад дэмакратаў?

БНФ і ягоныя саюзнікі не супраць эканамічных стасункаў з Расіяй. Але яны — за стасункі цывілізаваныя. Між тым, ці можна назваць цывілізаванай дзяржаву, якая пазірае на «бліжннее зарубежжы» з нафтавай вышкі і з гэтай вышыні дае суседзям парады, як ім ладзіць жыццё ў сваіх краінах, на сваёй зямлі, пагражаючы ў выніку чаго перакрыць для «непаслухмяных» вентэль?

Тут міжволі пачнеш глядзець у супрацьлеглы бок. Ды не трэба вялікай мудрасці, каб зразумець, што ў бліжэйшы час нас на Захадзе

не чакаюць. Сітуацыя, нібыта, безвыходная. Але, як вядома, безвыходнымі называюць тыя сітуацыі, у якіх не хочучь шукаць выйсця. Між тым, выйсце ёсць. Яно — у аб'яднанні вытворчых патэнцыялаў і каардынацыі эканамічных праграм краін Балтыйска-Чарнаморскай дугі. Эстонія, Латвія, Жамойць /Летува/, Беларусь, Украіна ў роўнай ступені падвяргаюцца эканамічнаму шантажу з боку Расіі, і ў роўнай ступені нежаданыя госці ў Еўрапейскім /дакладней, заходнееўрапейскім/ доме. Калі нават заходнія немцы часам памінаюць надобрым словам канцлера Коля, які «прышчапіў» да ФРГ Усходнюю Германію і прымусіў грамадзян ФРГ ахвяравацца дзеля сваіх адзінакроўных братоў з ГДР /пасля ўз'яднання ў Заходняй Германіі ўзняліся падаткі і запаволіўся рост жыццёвага ўзроўню/, дык няцяжка ўявіць, як ставяцца багатыя краіны нашага кантынента да імклівага «вяртання ў Еўропу» былых савецкіх рэспублік.

Сама гісторыя ставіць народы Балтыі, Беларусі і Украіны перад неабходнасцю эканамічнага саюза, каб супрацьстаяць шавіністычным памкненням Усходу і ігнараванню іх суверэнных дзяржаў з боку Захаду. Сур'ёзны крок да стварэння такога саюза быў зроблены 14—15 ліпеня, калі ў Менску адбылася Міжнародная канферэнцыя краін Балтыйска-Чарнаморскага рэгіона «Шляхі выйсця з паліўна-энергетычнага крызісу». У ёй бралі ўдзел ад Беларускага народнага фронту — З.Пазняк, ад Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады — А.Трусаў, ад Аб'яднанай дэмакратычнай партыі Беларусі — А.Дабравольскі, ад Сялянскага Саюза Латвіі — А.Прыедытыс, ад Саюза Айчыны /кансерватараў Летувы/ —

С.Мальквічус, ад Народнага Руху Украіны — М.Байчышын, ад Хрысціянска-дэмакратычнай партыі Украіны — В.Жураўскі. Былі таксама тэхнічныя эксперты ад названых вышэй краін.

У Звароце Канферэнцыі да ўрадаў і парламентаў Беларусі, Латвіі, Летувы і Украіны гаворыцца:

«Паліўна-энергетычны крызіс, які ахапіў краіны Балтыйска-Чарнаморскага рэгіона /БЧР/, прыняў такі маштаб, што стаў пагрозай для незалежнасці і цэласнасці гэтых дзяржаў.

Галоўныя прычыны крызісу былі закладзены ў нетрах каманднай, экстансіўнай эканомікі і каланіяльнай палітыкі былога СССР. Гэта аднабокая арыентацыя на пастаўкі, варварская эксплуатацыя прыродных багаццяў, у выніку чаго настала іх спусташэнне, дэфармаванае развіццё эканомікі рэгіона без уліку сыравіннай базы, нацыянальнае інтарэсаў і традыцый, тэхнічнае адставанне і нізкая эфектыўнасць выкарыстання паліва.

Канферэнцыя лічыць развіццё паліўна-энергетычнага комплексу, інжынерных камунікацый, якія забяспечваюць магчымасць пастаўкі нафты з розных крыніц, неабходнай умовай развіцця эканомікі і станаўлення дзяржаўнай незалежнасці краін рэгіона. Гэта будзе садзейнічаць магчымасці атрымліваць дадатковую нафту, захаваць рабочыя месцы, папярэдзіць спад эканомікі.

Канферэнцыя звяртаецца да ўрадаў і парламентаў Беларусі, Латвіі, Летувы і Украіны з прапановай у бліжэйшы час правесці сумесную нараду паўнамоцных прадстаўнікоў і спецыялістаў, на якой:

— разгледзець пытанні аб будаўніцтве Балтыйска-Чарнамор-

скага нафтавага калектара /БЧНК/ і даручыць адказным службам выканаць тэхніка-эканамічнае абгрунтаванне;

— аб стварэнні рэгіянальнага банка развіцця краін, які павінен узяць на сябе пытанні фінансавання прапаноўваемага праекта і іншых магчымых праектаў і мерапрыемстваў, звязаных з эфектыўным выкарыстаннем энергарэсурсаў, развіццём энергетыкі, транспарту, сувязі і экалагічнай аховы ў Балтыйска-Чарнаморскім басейне.

Канферэнцыя лічыць, што яе правядзенне выклікала пошукам гаспадарчых рашэнняў краін БЧР і не накіравана супраць трэціх краін, а рэалізацыя праекта БЧНК не зніжае магчымасці пастаўкі нафты з Усходу краінам Усходняй і Заходняй Еўропы.

Апошнім часам пытанні пастаўкі нафты ў БЧР сталі не толькі эканамічнай праблемай, а і прадметам гандлю ў палітыцы.

Ва ўмовах адсутнасці дастатковай паліўна-здабываючай базы нацыянальнай прыналежнасць тэрміналаў, нафтраправодаў, прадуктаправодаў і нафтапрацоўчых заводаў з'яўляецца важным элементом гарантыі незалежнасці і эканамічнага развіцця. У сувязі з гэтым канферэнцыя лічыць, што існуючы юрыдычны статус стратэгічных інжынерных камунікацый не павінен змяніцца. Нафтавыя магістралі ад Балтыкі да Чорнага мора ўзаемазвязаны і было б мэтазгодна і перспектывна правядзенне ў гэтых адносінах узгодненых дзеянняў і палітыкі краін рэгіона.

Канферэнцыя звяртае ўвагу парламентаў і ўрадаў на агульнасць праблем і інтарэсаў краін Балтыйска-Чарнаморскага рэгіона і заклікае іх да больш цеснага палітычнага і эканамічнага супрацоўніцтва.

Таксама была прынята заява ў сувязі з пастановай Вярхоўнага Савета Расійскай Федэрацыі аб статусе горада Севастопаля. Удзельнікі канферэнцыі адзначылі, што гэтую «пастанову нельга расцэньваць іначай, як парушэнне Хельсінскіх пагадненняў, як пагрозу незалежнасці і суверэнітэту Украіны, стабільнасці і бяспекі на ўсходзе Еўропы».

В.БОГУШ

ПРЫ ГЭТАЙ УЛАДЗЕ ПΟМНІКА НЕ БУДЗЕ

Міністэрства культуры, Дзяржбуд, Мінгарвыканкам, Саюз архітэктараў, Саюз мастакоў, Беларускі фонд культуры прынялі пастанову аб выніках рэспубліканскага конкурсу на лепшы праект помніка ахвярам генацыду ў Курapatax. У пастанове прыгаворваецца, што на сённяшні дзень праведзены два туры конкурсу.

На першы тур было пададзена 26 праектаў, з якіх у другі тур было адабрана 5 лепшых праектных прапаноў. У другім заказным туры прымалі ўдзел аўтары гэтых 5-ці праектаў і аднаго альтэрнатыўнага. Пасля абмеркавання гэтых праектаў з двума з іх былі заключаны дамовы на заказнае праектаванне.

Але, на думку журы, праведзеныя два туры конкурсу і дадатковыя мэтавы заказ не далі станоўчых вынікаў, таму арганізатары конкурсу лічыць неабходным абвясціць чарговы адкрыты конкурс на распрацоўку праекта «Мемарыял Курapatax» і вызначыць тэрмін падачы конкурсных матэрыялаў — 1 лістапада.

Такім чынам, мы вярнуліся туды, адкуль пачалі. Са студзеня 1989 года, калі быў абвешчаны конкурс, справа не зрушыла ні на крок. А, можа, гэтай уладзе не трэба помнік ахвярам большавіцкага тэрору?

Н. К.

3 пошты "LiMa"

КАЛІ БАЧЫЦЬ ТОЛЬКІ ТОЕ, ШТО ХОЧАЦЦА БАЧЫЦЬ

Радуе вока афіцыйная эмблема нядаўняга з'езда беларусаў свету. Выкананая ў нацыянальным беларускім духу, яна закранае сэрца і таму, што як бы вяртае нашаму стольнаму гораду, няхай пакуль што і не на дзяржаўным узроўні, яго спрадвечнае імя. Надпіс «Менск 1993» на вялікіх выявах эмблемы, што красаваліся на фасадзе і сцэне опернага тэатра, нагадаў мне адзін з летніх дзён далекага трыццаці дзевятага года.

Тады мяне здзівіў пачатак звычайнай перадачы Беларускага радыё. «Увага, гаворыць Мінск!» — данеслася з чорнай талеркі, якая вісела ў нашай хаце. Чаму не Менск, як гэта было дагэту? Дыктар памыліўся? Але ж і ў наступных перадачах сталіца рэспублікі зноў жа называлася па-расейску. Пазней даведаўся аб рашэнні Вярхоўнага Савета БССР, паводле якога Менск зрабіўся Мінскам.

З таго часу назва сталіцы Беларусі стала гучаць і пісацца адвольна на дзвюх мовах. Інакш кажучы, старажытнае яе найменне было рэпрэсавана. А вось дыктар беларускай школы, дзе я тады вучыўся, гаварыў нам, што гэта — вынік дабравольнага ўплыву расейскай мовы на беларускую. Дарэчы, ён, былы партыйны работнік, не ведаў не толькі нашай мовы, але і гісторыі, якую выкладаў. Аб гэтым сведчыў яго «метад» навучання: браў ён школьны падручнік, літаральна перапісваў адпаведны раздзел у школьны ж сшытак, з якога потым чытаў нам, амаль не падымаючы вочы. А сапраўдныя настаўнікі, нацыянальна свядомыя беларусы, зведалі ў той час ганенні і рэпрэсіі.

Пападала і вучням старэйшых класаў. Добра запомніў, як гневаўся дыктар школы, калі даведаўся, што хтосьці з іх нібы ў знак пратэсту супраць выцяснення з роднай мовы назвы «Менск» выразаў гэтае слова на школьнай парце. Яго абурала не пашкоджанне дзяржаўнай маёмасці, што было б нядзіўна, а выразная літара, стаўшая нежаданай. «Это, — крычаў нядаўні партфункцыянер, пачырванеўшы па самыя вушы, — отрыжка нацдемовщины!». Той парты, напэўна, даўно ўжо няма, але засталіся яшчэ людзі, якія былі сведкамі несправядлівасці, учыненай улады. Некаторыя з іх бязвінна напакінуліся ад сталіншчыны і, хвала Богу, дачкаліся рэабілітацыі. Цяпер яны спадзяюцца дажыць да таго светлага дня, калі будзе афіцыйна адраджана гістарычнае найменне сталіцы Бацькаўшчыны.

Ці здзейсніцца гэта мара? Калі цяперашнія ўладатрымальнікі будуць слухаць «парады» аўтараў некаторых газетных матэрыялаў, якія не хочуць змен, супраць беларускага Адраджэння, — дык не, не здзейсніцца. Характэрны ў гэтых адносінах артыкул В. Дырында «По-видимому, горсовет поторопился» /«Добры вечар» за 10 сакавіка г.г./.. Тое, што выгадна для патрэбнай аўтара высновы, у ім выпінаецца, а

факты, супярэчныя зададзенай схеме, — замоўчваюцца.

Заўважыўшы, што юрыдычна Менск стаў так называцца з 1 студзеня 1919 года /дзень абвяшчэння БССР/, В. Дырында сцвярджае: «Дэкларатыўнае рашэнне таго года «так і асталося не воплоценым у жыццё ў поўным аб'ёме». І далей спасылкаецца на надпісы на спартыўных узнагародных знаках 1937-1938 гадоў і рэпрадукцыі не названых газет, часопісаў, кніг «тех времен», на якіх «везде присутствует» або «явно прослеживается» слова «Минск». У гэтым жа, маўляў, могуць упэўніцца ўраджэнцы сталіцы, калі самі глянуць на свае метрыкі, школьныя атэстаты, дыпламы і розныя даведкі даваеннага часу.

Усё тут, здаецца, правільна, але не абыйшося без хітрыкаў. Справа ў тым, што не звяртаецца ўвага чытачоў на мову друкаванай прадукцыі, дакументаў грамадзян, усякіх надпісаў. А менавіта ж у гэтым, як кажуць, заканапіта сабака, паўтаруся, бо, па-беларуску наш горад тады называўся Менскам, а па-расейску — Минск. Каб пераканацца ў гэтым, трэба разгарнуць 39-ы том даваеннага выдання «Большой советской энциклопедии» і прачытаць толькі адзін першы радок артыкула, прысвечанага сталіцы БССР.

Таму няма нічога здзіўнага, што ў тагачасных дакументах, напісаных па-расейску, «везде присутствует» слово «Минск». Трэба таксама мець на ўвазе тыя абставіны, што ў 30-х гадах ужо поўным ходам ішла татальная русіфікацыя краю. Тым не менш да ліпеня 1939 года ў беларускамоўнай перыёдыцы пісалі толькі «Менск», а ў рускамоўнай, незалежна ад месца выдання, само сабой, «явно прослеживался» «Минск». І тут мне не патрэбна спасылка на якіясьці невядомыя рэпрадукцыі, як гэта робіць аўтар артыкула, бо ў маёй калекцыі захоўваецца мноства арыгінальных нумароў усякіх газет розных часоў. Хачу асоба падкрэсліць, што газеты на польскай мове, якія выдаваліся ў 20-30-я гады на Беларусі, прытрымліваліся формы «Minsk». Тут, здаецца, ёсць над чым падумаць тым, хто не лічыць гэтую назву польскай.

Тое ж можна сказаць і пра кнігі ды часопісы. Дарэчы, факсімільныя выданні некаторых беларускіх кніг і брашур тых гадоў нядаўна зараз купіць у кнігарнях, кіёсках БТМ. А арыгіналы шмат якіх згаданых выданняў экспануюцца ў музеях, на выставах. На іх старонках абавязкова прысутнічае «Менск».

Спадар Дырында крытыкуе тыя аўтараў публікацыі, якія «вядат толькі то, што ім хочацца выдзецца». На мой погляд, такі закід можна зрабіць яму самому. Аб гэтым сведчыць і заключная частка яго артыкула, дзе ён, спасылаючыся на дзве кнігі, падкрэслівае, што ў іх «название Менск не запечатлено ни на одной из многочисленных фотографий

того времени». Што ж, давайце, пагартаем старонкі гэтых кніг, як нам параіў аўтар газетнага артыкула. Вось адна з іх — «Минск. Страницы жизни дореволюционного города». Зусім натуральна, што на саміх фотаздымках, змешчаных у ёй, наогул няма ніякіх надпісаў. Надрукаваныя ж падрэпрадукцыі больш ці менш падрабязныя іх апісанні зроблены на аснове даных, якія ёсць у музеях, архівах і г.д.

Іншая справа — кніга «Минск на старых паштоўках /конец XIX—пачатак XX ст./». Паштоўкі, як вядома, выдаваліся і выдаюцца абавязкова з адпаведнымі подпісамі. На змешчаных у згаданай кнізе рэпрадукцыях паштовак подпісы, як правіла, на расейскай мове, але сустракаюцца і на іншых /на французскай, польскай, нямецкай, англійскай/, а некаторыя адрасу на некалькіх мовах. Беларускай сярод іх, на жаль, няма. Таму і не магло з'явіцца на тых паштоўках слова «Менск». Аб гэтым, як і аб тым, што ў XIX ст. беларускі друк быў забаронены, што выданне менскіх відаў з подпісамі на нашай роднай мове да 1918 года не практыкавалася, В. Дырында не сказаў аніводнага слова. І, думаю, невыпадкова...

Не, гарсавет не паспяхаўся, прымаючы сваё рашэнне ў 1991 годзе аб перайменаванні сталіцы, як сцвярджаецца ў «Добрым вечары». Тады шэраг гарадоў Расіі і іншых рэспублік ужо паспелі вярнуць сабе свае гістарычныя імёны. З'явіліся прэзідэнты і змены толькі адной-дзвюх літар у найменнях гарадоў. І калі ўжо ёсць патрэба кідаць каменчыкі ў агарод менскіх дэпутатаў, дык я б зрабіў гэта не таму, што яны быццам неабдуманна галасавалі за адмену даўняй пастановай Вярхоўнага Савета, а таму, што не праявілі настойлівасці ў давядзенні справы да лагічнага канца. Справа ж, безумоўна, не ў літары. «Менск», — сказаў аднойчы Васіль Быкаў, — гэта не проста змяніць адну літару, гэта — змяніць эпоху». Вось што палюхае беларусафобаў, якім не дае спакою настальгія па «едайной і недэлімой»!

А канкрэтная мая прапанова такая. Калі хто «не хатит» жыць у Менску, дык няхай пакуль што застаецца ў Мінску. Інакш кажучы, можа, сёння досыць узаконіць напісанне «Менск» толькі па-беларуску, г.зн. аднавіць тое, што было да 29 ліпеня 1939 года? Бо поўнаасцю рэабілітаваць гістарычную назву сталіцы Беларусі здале толькі новы, нацыянальна свядомы дэпутатскі корпус, які, спадзяюся, зойме месца цяперашняга пракамуністычнага Вярхоўнага Савета.

Як бы там ні было, але пасля вялікага беларускага сходу наспела неабходнасць працягнуць размову на гэтую прызабытую тэму.

Генадзь ЛАГУНОВІЧ

Сустрэчы

СЯБРЫ РАССТАЮЦЦА?

Курган дружбы, насыпаны некалі ў гонар сяброўства паміж народамі трох, як тады іх называлі, братніх рэспублік — Беларусі, Латвіі і Расіі, знаходзіцца якраз на мяжы гэтых дзяржаў. Усе гады курган быў своеасаблівым сімвалам сумеснай барацьбы трох народаў супраць агульнага ворага — фашызму. Штогод тут у першую нядаўню ліпеня праходзіла свята, на якім абавязковымі гасцямі заўсёды былі ветэраны мінулай вайны. На свяце заўсёды былі кірмашы, выставы, сустрэчы з пісьменнікамі, канцэрты.

Мне давялося некалькі разоў быць на гэтых святах. І я не магу сказаць, што ў памяці засталіся толькі пустэча шматслоўных афіцыйных выступленняў, пампэзнасць, бадзёрыя маршавыя мелодыі духавых аркестраў. Не, было і іншае. Напрыклад, з аднаго таго свята я прывезла кнігу Алберта Бэlsa і палюбіла гэтага пісьменніка, на другім набыла зборнік Рэгіны Эзэры і захапілася творчасцю гэтай пісьменніцы. А калі адкінеш усю пампэзнасць і пустаслоўе, то прыгадаеш тое дзівоснае адчуванне, калі ты праходзіш па прыгожым мастку над вузкай рэчкай і ведаеш, што вост там, за гэтай рэчкай, пачынаецца Расія. А калі лавернеш і пойдзеш напярэці праз лес, то трапіш на латышскую зямлю, яшчэ трохі ўбок — і ты на нашай Верхнядзвіншчыне.

Лірыка? Настальгія? Гэтак было. Усё гэта адчувала твая душа, і ці варта ашукаць самога сябе, ахрышчваючы тыя свята толькі спараджэннем застою?

Сёлета свята праходзіла трыццаць чацвёрты раз.

— Ніколі не было гэтак цяжка яго рыхтаваць, як сёлета, — сказаў мне намеснік старшын Верхнядзвінскага райвыканкама М. Якаўлеў. Справа ў тым, што сам Курган знаходзіцца на латышскай тэрыторыі, па ім цяпер праходзіць дзяржаўная мяжа, і да апошняга часу не было вядома, дазволіць Латвія правесці свята альбо не. Мы ўжо нават рыхтавалі запасыны варыянт — правесці свята ў Верхнядзвінску.

Але латышскі ўрад усё ж даў згоду, праўда, папярэдзіўшы, што Латвія на афіцыйным узроўні адмаўляецца прымаць удзел у свяце. Прадстаўнікоў улады з Латвіі не было, але група ветэранаў мінулай вайны, якія ваявалі ў гэтых мясцінах, прыехала. Так што свята адбылося. Праўда, на мастку, што вядзе ў Расію, у гэты дзень стаялі суровыя амаўцы, менш чуюцца латышскай гаворкі, не ведаю, ці купіў хто ў той дзень зборнік Бэlsa альбо Эзэры.

Гутару з краязнаўцаў з Верхнядзвіншчыны Антонам Бубалам.

— Сумна, — кажа ён, — Балюча. Я шмат падарожнічаў па тэўтышых мясцінах і зразумеў, як шмат у нас блізкага ў звычаях, традыцыях, побыце. На памежжы гэта адчуваецца асабліва востра. Я разумею, што ў нашым агульным мінулым было шмат не толькі прыгожых ды светлага. Цяпер я збіраю матэрыял для кнігі «Памяць» пра Верхнядзвінскі раён, знаёмлюся з архіўнымі дакументамі аб мінулай вайне. У іх сустраў, напрыклад, аб выпадках, калі нашы так званыя партызаны займаліся марадзёрствам у латышскіх вёсках, а то і палілі іх. Было і гэтае. Але ж было і іншае. І вось я думаю: «Ці варта адракацца, перакрэсліваць адным махам наша агульнае мінулае? Ці, можа, усё ж варта шукаць нейкі шлях да паразумення?»

Гэтыя пытанні не такія простыя, як могуць здацца на першы погляд. Безумоўна, сілком мілы не будзеш. Але ж і губляць старыя суседскія адносіны, не набыўшы ўзамен новых, балюча.

І. ЖАРНАСЕК

Памяркуем

У ПЕКЛА ПАПЕРАД БАЦЬКІ

Існуе армейскі анекдот пра тое, як прапаршчык злучыў прастору з часам: загадаў салдатам капаць канаву ад плота да абеду. Мне зайжды ўспамінаецца гэты анекдот, калі чую паведамленне расійскіх тэлекаментатараў пра чарговую сутычку сербаў і мусульман. Згодна з логікай, трэба было б казаць або пра сербаў і баснійцаў, або пра праваслаўных і мусульман. Уся складанасць у тым, што грамадзяне Босніі таксама сербы, толькі іншага веравызнання. Але з чаго б гэта раптам сродкі масавай інфармацыі Расіі пачалі спатыкацца ў логіцы і, як той герой анекдота, спалучаць неспалучальнае?

Колькі год мы жылі ў цесных абдымках савецкай прапаганды, і нам ніхто ніколі не паведамаў, што ў сацыялістычнай Югаславіі, акрамя праваслаўных, ёсць мусульмане і католікі. Хаця людзі дасведчаныя і тады называлі СФРЮ Савецкім Саюзам у мініяцюры: свая Сярэдняя Азія, свая Прыбалтыка, свая Расія, у наўнасці размежаванасць не толькі этнічная, але і канфесійная.

Пакуды былі маналітным СССР, датуль ліпела пярэстае дзяржаўнае ўтварэнне на Балканах. У сувязі з перабудовай, вызваленчым рухам Прыбалтыйскіх рэспублік і распадам «сацыялістычнага лагера» раскалолася і Югаславія. Першай падала афіцыйную заяву ды правяла рэфэрэндум этнічна цэласная Славенія. Не без цяжкасцей, але бяскроўна яна дабілася жаданага — незалежнасці. Гэтаксама адасобілася ад «старэйшай сястры» і Македонія. Горш атрыма-

лася з Харватыяй: у свой час дыктатар Ціта пальцам правёў на карце межы /тады яны былі чыста адміністрацыйнымі/, а не дзяржаўнымі/. Каталіцкую Харватыю адпускаць проста так не выпадала: Сербія траціла частку «сваёй» тэрыторыі разам з сербскім насельніцтвам. Летам 1991 года пачаліся ваенныя дзеянні, палілася кроў. «Парахавая бочка Еўропы» каторы раз разыхла пацвердзіць сваю назву.

З цэнтральных газет, «Комсомольской правды», у прыватнасці, доўгі час немагчыма было зразумець, хто з кім ваюе ў Югаславіі, а тым больш — за што. Рэпартажы спецыяльных карэспандэнтаў вызначаліся дзіўнай расплыўчасцю і няпэўнасцю. Выдавочна, расійскія вярхі самі не ведалі, як што павернецца, і не выпрацавалі лініі дыпламатычных паводзін. Ні пра якіх мусульман тады не

згадвалася. Разбураныя гарады і сёлы, людскія страты, слёзы мацярок і сірот... Здавалася, на бедную Югаславію абрынула нейкае стыхійнае бедства нахштат землетруса ці селя.

Тым часам бурныя падзеі адбываліся ў самім СССР: крывянілі старыя і новыя «гарачыя кропкі», пасля пучку баслаўна скандала КПСС, адбывалася станаўленне новай расійскай улады, прайшоў парад суверэннасці, так што за ўласнымі клопатамі было не да «сястры Сербіі».

Там жа палітычныя, нацыянальныя і канфесійныя супярэчнасці спляліся ў неверагодны клубок. Умяшалася сусветнае супольніцтва ды прымяніла супраць Сербіі санкцыі. Сама ў сабе раздзялілася Боснія. І хоць аб'ектыўнай інфармацыі па маскоўскіх каналах мы па-ранейшаму не атрымліваем,

затое заварушыліся панславянскія сілы — як у Расіі, так і ў Беларусі. Наша тэлевізія, як папугай, паўтарае пра сербаў і мусульман. Падатлівыя, нахапаўшыя чужых думак беларусы саміх расіян папярэдзілі, стварыўшы афіцыйны камітэт у падтрымку сербаў і чарнагорцаў, правапераемнікаў былой федэратыўнай рэспублікі.

З аднаго боку — чаму б і не. Калі можна ўводзіць войскі ААН на тэрыторыю чужых дзяржаў, то хто забараняе ствараць камітэты ці рухі ў падтрымку каго заўгодна? Насцярожае, аднак, тое, што за гэтым нібыта абарончым, гуманным рухам стаіць знаёмы, стары як свет лозунг «Нашых б'юць!»

Менавіта ім кіруюцца пэўныя грамадскія колы і палітыкі, калі праводзяць дзейную лінію на раскол Малдовы і Украіны, калі мусіруюць пытанне аб парушэнні правоў рускіх у Эстоніі і Латвіі, калі імкнуча звергнуць мяцежнага генерала Дудэва рукамі яго ж адураных суайчыннікаў. Там, дзе хоць у малой ступені закранута сфера расійскіх дзяржаўных ці нацыянальных інтарэсаў, не даводзіцца чакаць ні аб'ектыўнасці, ні маральнасці. Хто ўсвядоміў гэта — стараецца быць падалей ад усялякіх «славянскіх сабораў» і ім падобных арганізацый. Што ж, хай завуцца славянамі, калі ім гэта выгадна на сённяшні дзень, мы ж застанемся беларусамі. І, можа, пазбавімся-такі з цягам часу звычайкі мітусіцца на «славянскіх базарах» ды лезці ў пекла паперад бацькі. І так далёка забеглі...

Г. К.

ЛіМ - часопіс

ПРЭМ'ЕРЫ

«ІЯЛАНТА» ЎБАЧЫЛА СВЕТ

Гісторыя пра невідучую дачку караля Рэнэ, да якой вярнуўся зрок, натхніла П. Чайкоўскага на стварэнне самай светлай старонкі ў ягонай опернай музыцы. Гімнам святлу і сонцу паўстала ягоная «Іяланта». І вельмі прыемна, што напрыканцы сезона твор гэты ўбачыў новае жыццё: 13 ліпеня з аншлагам прайшла прэм'ера «Іяланты» пад музычным кіраўніцтвам А. Анісімава ў пастаноўцы рэжысёра В. Цюпы. Дэкарацыі зробленыя па эскізах Э. Гейдэбрэхта. Галоўныя партыі выконвалі Н. Кастэнка, Э. Пелагейчанка, У. Пятроў, Я. Пятроў.

ТЭЛЕБАЧАННЕ

ХТО ЁСЦЬ КАРОЛЬ

Гэта спазнавалі напрыканцы чэрвеня рэжысёр-дыпломнік з Лівана Мансур Шая, аператар-пастаноўшчык Сямён Родкін, мастак Аляксандр Каткоў, прапанаваны гледачам інсцэніроўку паводле арабскіх казак «Кароль ёсць кароль». Кіраваў спазнаваннем рэжысёр Уладзімір Трацякоў з чынным удзелам рэдактара Алены Ліёны. Дваццаціхвілінную казку для дарослых на арабскай мове /мастакоўскі прыём/ прадставілі акцёры Аляксандр Брухацкі, Аляксандр Суцкавер, Віктар Гудзіновіч, Леанід Улашчанка і Анатоль Жук /яму самому належыць і закадравы пераклад на беларускую мову/, а таксама шмат хто з сусайчыннікаў Мансура Шая, — з тых, вядома, што навуцаецца ў Мінску. Прэм'ера тэлеэкрана, скажам проста, з арыгінальных. Ёсць спадзяванне на хуткі яе паўтор і больш грунтоўнае асэнсаванне на нашых старонках.

На здымку: рабочы момант здымкаў. Мастацкі кіраўнік пастаноўкі Уладзімір Трацякоў і Аляксандр Брухацкі /Кароль, пераадзеты Блэзанам/.

Фота Галіны МАСКАЛЁВАЙ

«БЕЛАРУСЫ, ШТО ЖЫВУЦЬ У АМЕРЫЦЫ»

Прэм'еру фільма пад такою назваю прапанавала творчая група /сярод чальцоў — Вацлава Вярбоўская, Віктар Шавялевіч, Аляксей Лосеў/ якая да іскрыцы Першага з'езда беларусаў свету — 8 ліпеня. Паводле стваральнікаў, галоўнаю іхняю задачай было паказаць арганічных, годных людзей, якія, нягледзячы ні на што, стварылі /хто пабудавалі, хто — выпактавалі/ свой шчаслівы і адзіны чалавечы свет, хоць сабе і ўдалечыні ад Бацькаўшчыны. Яны ніколі не вярнуцца.

Майце, вярта было б угледзецца, паспрабаваць зразаць, як магло хрысціянства прыжыцца на полацкай зямлі, зрабіцца не палітычным адзеннем, а натуральным духоўным асяроддзем славян. Праз вобраз Рагнеды, напрыклад. Дзве выканаўцы гэтай ролі — А. Ельшэвіч і Л. Давідовіч — спавядаюць адзін аскетычны малюнак ролі. Рагнеда купалаўцаў ніколі не плакала, але ніколі і не ўсімхалася. Строгі, нібы застылы ў масцы журбы і самаадрачэння яе твар, павольнае рухаў, статуарная пластыка — усё нагадвае ажыўшую св. Марыю. Унутраны свет гэтай жанчыны нібы застыў у часе. Гаркота страт, помста, любоў да зямлі продкаў — усё адбылася на сурова-ганарлівых масцы твару. Але яе аскетычнасць, самаахвярнасць, адданасць ідэі, у дадзеным выпадку — ідэі патрыятызму, дзеля якой самых блізкіх людзей не шкада, — духоўны масток да разумення фанатызму, мужнасці і стойкасці ранніх хрысціян. Гэта тая душэўная складнік, якія потым прывядуць неспрымірную князёўну ў манастыр, пра што ў спектаклі наогул няма гаворкі. Сцэнічная ніткачка вобразнай сувязі: раз'юшаная мядзведзіца, на якую палюе Ізяслаў, сімвал усяго цёмнага ў людзях, — Рагнеда-Боская Матка, — аказваецца чыста візуальнай думкай, не падмацаванай змястоўна і сцэнічна /мастак Б. Герлаван/.

Рагнеда так і застаецца ў спектаклі застылым суровым партрэтам халднаватай і помслівай князёўны. Куды важней для пастаноўкі вобраз «раскрыжаванага», распятага ў розныя бакі чалавека смутнага часу. Фон «паганскіх» сцэн — распятая на вярхоўках шкура мядзведзя. Фон хрысціянскіх сцэн — такі ж расцягнуты лік Боскай Маткі. І тое і другое —

КУЛЬТУРА

БУДУЦЬ СВАЕ СЦЭНАРЫСТЫ

Сёлета кінастудыя «Беларусьфільм» на базе Беларускага Інстытута праблем культуры аб'явіла набор на вышэйшыя сцэнарныя курсы па спецыяльнасці «Кінадраматург». Прыём на курсы плануецца ажыццяўляць шляхам творчага конкурсу ў два этапы: папярэдні творчы конкурс па прысланых пісьмовых работах, а потым — экзамены.

З пісьмовымі работамі прыёмная камісія будзе знаёміцца на працягу ліпеня, экзамены ж абудуцца ў жніўні.

Беларускі кінамастакоў сёння, трэба прызнацца, у парадкальнай сітуацыі. Пісьменнікаў на Беларусі шмат, а вольна для кіно амаль ніхто не піша. Каб запоўніць гэты прабел, і вырашана заняцца ўзгадаваннем уласных кіна-пісьменнікаў. Дзеля гэтага і ствараецца майстэрня ў складзе сямі навучэнцаў.

Прымаць удзел у конкурсе могуць асобы ва ўзросце да 35 гадоў, з вышэйшаю адукацыяй па любой спецыяльнасці.

Міністэрства культуры Беларусі аб'явае студэнтам курсаў стыпендыю на ўзроўні сярэдняга заробку з улікам інфляцыі, а іншагароднія забяспечваюцца інтэрнатам.

Праграма навучання аб'явае быць цікавай і насычанай. Студэнтам плануецца чытаць лекцыі па тэорыі і гісторыі сусветнай і айчынай культуры. Яны будуць вывучаць тэорыю кінамастакоў і асновы кінарэжысуры. Падрабязна пазнаёміцца з выйўленчым, гукавым і музычным рашэннямі фільмаў, а таксама з мантажом і рэдагаваннем. Амаль кожны дзень на кінасеансах іх чакае знаёмства з творами сусветнай кінакласікі. Да іх паслуг будзе прадстаўлена багатая кіна- і відэафільмаўна Інстытута праблем культуры.

Курсавыя работы студэнтаў будуць здымацца на вучэбнай кінастудыі пры «Беларусьфільме». Па заканчэнні двухгадовага тэрміну навучэння студэнты атрымаюць дыплом аб набыцці другой прафесіі — кінадраматурга. І разлік пабудаваны на тым, што ў далейшым дыпламанты Вышэйшых курсаў будуць актыўна супрацоўнічаць з «Беларусьфільмам», дасылаючы свае творы.

Такім чынам, тым, хто любіць і хоча ствараць выдатнае кіно, трэба мець на ўвазе, што ў бліжэйшыя тыдні Вышэйшыя сцэнарныя курсы чакаюць сваіх абітурыентаў, а кінастудыя ў бліжэйшыя гады — прафесійна якасныя і цікавыя сцэнары.

Алёна ГЛУШАКОВА

ДРУК

«БЕЛАРУСКИ ПІСТАРЫЧНЫ ЧАСОПІС»

у сваім другім нумары змяшчае шэраг цікавых матэрыялаў пра мінулае Бацькаўшчыны. У прыватнасці, галоўны рэдактар В. Кушнер аналізуе матэрыялы і мерпрыемствы, прысвечаныя 75-годдзю БНР — «Цяжкія шляхі адраджэння дзяржаўнасці». Раздзел «Наваградская зямля» — артыкулы І. Саверчанкі «Вялікае княства Літоўскае: утварэнне дзяржавы», А. Кулагіна «Архітэктурныя помнікі», У. Урбановіча «Старажытнае пісьменства і кнігадрукаванне», М. Спірыдонава «Вераскава, 1557 год».

Працягваецца публікацыя матэрыяла «Усебеларускі з'езд 1917 года: сведчанне сучасніка» /падрыхтаваў В. Скалабан/. Змешчаны заканчэнне артыкула М. Ткачова «Вайна Расіі з Рэччу Паспалітай 1654—1667 гг.», артыкул І. Саванкі, А. Шарані, А. Рэзанова, А. Чалядзінскага «Прыярытэты знешнепалітычнай стратэгіі Рэспублікі Беларусь», Г. Сяргеевай «Беларуская дыяспара і дзяржаўная палітыка: набыткі і праблемы», Л. Языковіч «Рэлігійнае жыццё беларускай эміграцыі», гутарка В. Кушнера і Г. Сяргеевай з М. Беляжком «Беларусы ў Кліўлендзе», Праграма курса па беларусказнаўстве для ВУН...

ПРАПАНАУЕ «УРАДЖАЙ»

Здавалася б, кнігі, што выходзяць у выдавецтве «Ураджай», — не для «лімаўскага» чытача. Ды — як сказаць. Скажам, у 1994 годзе выйдзе чытанка для дзяцей «Грыбное дзіва», аўтары якой П. Міхалевіч і Г. Парэфанюк даходліва і захапляюча раскажваюць пра грыбы. У чытанцы будуць змешчаны вершы, загадкі, прымаўкі, карацелькі, а да ўсяго — шмат малюнкаў і здымкаў.

І Купальніца, думаецца, зацікавіць здраджыўшага маці княжыча-палаўнічага. Анэя — Паплаўская запомнілася сваёй ломкацю, безбароннасцю, чысцінёй, нейкай дзіцячай адданасцю, нават ахвярнасцю ці то ў каханні — да Ізяслава, ці то ў паслужнанасці жорстка разважліваму Холалу /М. Кірычанка/.

Фінал спектакля, напэўна, задумваўся як заканчэнне сімвалічнага палявання Ізяслава на мядзведзіцу: маўляў, ці ж магчыма знішчыць усё цёмнае, страшнае, раз'юшанае ў людзях. Але тое, што ён выракае ідэі матчынай помсты і веры, неак не стасуецца з вобразам Героя. Героя з яго не атрымліваецца. Фінальныя сцэны змацяцальна не перакрываюць эпізод ахвяравання Анзі і таму застаюцца ў пэўнай пушце.

Вопыт гістарычнага спектакля на сцэне тэатра Янкі Купалы, магчыма, не ва ўсім удаўся. Але ён, думаю, вельмі цікавы для гледачоў, і перспектывыны як нейкая ступень у новым для тэатра кірунку. Чамусьці за французскім, ці ангельскім «гістарычным раманам», «гістарычнай драмай» /А. Дзюма, В. Скот/ бачыцца нешта захапляючае, з неверагоднымі прыгодамі, моцнымі страсяцамі, глыбокім роздумам аб жыцці. Для нас пакуль што гістарычны спектакль — гэта нешта пампэзна-паучальнае і сумнае.

Як зрабіць, каб гісторыя была не толькі палітызаваным узорам для павучання і пераймання, а і неверагодна цікавым «воствам скарбаў»? Вядома, і ў нас тов-сёе робіцца, і ёсць выключэнні — напрыклад, гістарычныя творы К. Тарасэна, У. Арлова, некаторых іншых пісьменнікаў. «Звон — не малітва» — таксама сцэнічны крок у гэтым кірунку. Гэта асабліва важна, таму што гістарычная тэматыка сёння — найбольш распаўсюджаная.

Тацяна РАТАБЫЛЬСКАЯ

«ВЯРТАННЕ»

Летась у Дзяржаўным мастацкім музеі Беларусі праходзіла выстава твораў беларускай мастацкай са Злучаных Штатаў Амерыкі Галіны Русак. Спадарыня Русак жыве ў ЗША з 1949 года, менавіта ў гэтай краіне яна пачала маляваць, знайшла сябе як творца. Яе імя і творчыя здабыткі добра вядомыя беларускай дыяспары. Амерыканская крытыка лічыць мастацтва Галіны Русак цікавай з'явай, дзе спалучаны амерыканскі досвед і беларускія вытокі.

«ЛіМ» знаёміў чытачоў з той выставай. Нарэшце выйшаў з друку пад назвай «Вяртанне» накладам у 1000 асобнікаў каталог твораў мастацкі. Выдавец — рэспубліканскі часопіс «Мастацтва». Мова — беларуская і ангельская.

Тэкставую частку складаюць публікацыі самой Галіны Русак, дырэктара Дзяржаўнага мастацкага музея Беларусі Юрася Карачуна, мастацтвазнаўцы Валянціна Сельвасюка, кароткая біяграфія мастацкі і пералік яе асноўных твораў.

Рэдагавала выданне Валянціна Трыгубовіч, а макет рабіў Вячаслаў Паўлавец.

Галіна Русак брала ўдзел у Першым з'ездзе беларусаў свету. На мінулым тыдні адбылася новая сустрэча беларускіх гледачоў з яе творами — адкрылася выстава ў Полацку.

П. ВАСІЛЕЎСКИ

І ДАРОСЛЫМ, І ДЗЕТКАМ...

Актывізуе выдавецкую дзейнасць Рэспубліканскі цэнтр эстэтычнага выхавання дзяцей. Апошнім часам тут з'явілася некалькі рэпертуарных зборнікаў, адрасаваных настаўнікам і выхавальцам дзіцячых садкоў. Прапанаваныя матэрыялы будуць выкарыстаны ў час правядзення ранішняга, святла, а то і для арганізацыі спектакляў.

Вось, напрыклад, зборнік «Хлопчык у лесе», укладзены С. Лаўшук. Назву яму дала казка для дзяцей у трох абразках А. Гаруна. Акрамя гэтага твора ў кніжку ўвайшлі і іншыя: «Снатворны Мак» К. Лейкі, «У лясным гушчары» Ф. Аляхновіча і «Пастушкі» М. Чарота. У прадмове «Ля вытокаў беларускай дзіцячай драматургіі» С. Лаўшук, раскажваючы пра пачатак беларускай драматургіі для дзяцей, падкрэслівае, што «напісаная яшчэ ў пачатку нашага стагоддзя», гэтыя п'есы «і сёння не згубілі сваёй актуальнасці, бо пазытыўная дэбра, шчырасці, справядлівасці будзе заўсёды патрэбна людзям».

Назва ж зборніка «Казкі для сцэны» /склала М. Федасеенка/ сама гаворыць за сябе. Ды і з прадмовы Э. Садзюніча бачна, што аўтары прапанаваных твораў /Г. Марчук, І. Сідарук, Аляксей Якімовіч, А. Новікава, Д. Вяржун, Э. Казачкоў з В. Жуковічам/ па-свойму асэнсавалі вядомыя сюжэты з фальклору, узяўшы іх са сцэнічнымі ўмовамі.

Зборнік «Калыханкі і забаўлянікі» /укладанне і прадмова «З глыбінь сэрца маці» В. Ліцвінкі/ склалі творы, што спадарожнічаюць немаўляці ад самага нараджэння.

А. М.

«МАСТАЦТВА», N 6

Раздзел «Музыка» — заканчэнне артыкула Т. Мушынскай «Калі думаць пра перспектыву», артыкулы В. Дадзімавай «Рэлікія з бібліятэкі нарадавай», К. Сцепанавіч «Музычны падарунак дзецям», артыкулы з нявыдадзенай кнігі Д. Падбярэскага па гісторыі музычнага шоу-бізнесу «Цёмны лес» тэорыі, альбо Падарожжа ў свет суб'ектывізму».

У раздзеле «Вывуленчае мастацтва» прадстаўлены І. Уладзімірава «Адлюстраванне не літаральна...», Л. Салодкіна «Светлае падарожжа ў прастору», Я. Кічына «Роздум ля непатухлага цяпелыца», Змешчаны таксама інтэрв'ю Г. Фатыхавай з Б. Арачэвым «Я атрымаў школу рэалістычнасці» і А. Чарняўскай з Г. Сокалавым-Кубаевым «Адраджэнец — асоба універсальная».

Чытач знойдзе традыцыйныя раздзелы «Эстэтыка» /«Псіхалогія спідометра» А. Цітова, «Будзьяніства» Я. Шунай/, «Гісторыя мастацтва» /«Маці ўсіх навук» А. Цеханавіча, «Драўляная каралева» Т. Габрусь/, «Тэатр» /Так пачынаўся новы жанр» У. Мальцова, «Шлях у нікуды» А. Савіцкай/ і іншыя.

СПАДЧЫНА

Падняны поўная мастацкая бездапаможнасць з чыста кан'юктурным разлікам «пацільць у яблычак». Лепей бы не «стралялі», далібог...

Г. ЗІНКЕВІЧ

НАШ КАЛЯНДАР

70 гадоў Людміле ГАНЕСТАВАЙ, заслужанай артыстцы рэспублікі. Пасля заканчэння Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі працавала артысткай хору Белтэатрадыі, затым, да 1980 г., — салісткай ДАВТА. Аматыры оперы ведалі яе як стваральніцу шэрагу драматычных і трагедычных вобразаў, сярод якіх Марыся ў «Міхасі Падгорным» Я.Цікоцкага, Наташа ў «Русалцы» А.Даргамыжскага, Маргарыта ў «Файсе» Ш.Гуно і інш.

Мікалаю КРАСОЎСКАМУ — 60. Саліст балета і педагог, заслужаны артыст рэспублікі, лаўрэат Усеаюзнага конкурсу артыстаў балета, ён увасобіў на сцэне ДАВТА партыі Мікалая, Князя /«Мара» і «Выбранніца» Я.Глебава/, Спартак /аднайменны балет А.Хачатуряна/, Цібалда /«Рамза і Джульета» С.Пракоф'ева/, Прынца /«Лебядзінае возера» П.Чайкоўскага/ і інш. Арганізатар і мастацкі кіраўнік Мінскага народнага эстрадна-харэаграфічнага ансамбля «Чараўніцы».

З дня нараджэння Міколы ШЫШКІНА — 75 гадоў. Спявак і артыст эстрады, заслужаны артыст рэспублікі, у свой час быў папулярны як аўтар і выканаўца надзённых мініячур, фельетонаў, гумарыстычных апавяданняў, куплетаў і рэпрыз. Выступаў у друку па праблемах эстраднага мастацтва на Беларусі.

КАЛІ БАЧЫЦЬ ТОЛЬКІ ТОЕ, ШТО ХОЧАЦЦА БАЧЫЦЬ

Радуе вока афіцыйная эмблема нядаўняга з'езда беларусаў свету. Выкананая ў нацыянальным беларускім духу, яна закранае сэрца і таму, што як бы вяртае нашаму стольнаму гораду, няхай пакуль што і не на дзяржаўным узроўні, яго спрадвечнае імя. Надпіс «Менск 1993» на вялікіх вывахах эмблемы, што красаваліся на фасадзе і сцэне опернага тэатра, нагадаў мне адзін з летніх дзён далекага трыццаці дзевятага года.

Тады мяне здзівіў пачатак звычайнай перадачы Беларускага радыё. «Увага, гаворыць Мінск!» — данеслася з чорнай талеркі, якая вісела ў нашай хаце. Чаму не Менск, як гэта было дагэтуль? Дыктар памыліўся? Але ж і ў наступных перадачах сталіца рэспублікі зноў жа называлася па-расейску. Пазней даведаўся аб рашэнні Вярхоўнага Савета БССР, паводле якога Менск зрабіўся Мінскам.

З таго часу назва сталіцы Беларусі стала гучаць і пісацца аднолькава на дзвюх мовах. Інакш кажучы, старажытнае яе найменне было рэзэрвіравана. А вось дырктар Беларускай школы, дзе я тады вучыўся, гаварыў нам, што гэта — вынік дабраторнага ўплыву расейскай мовы на беларускую. Дарчы, ён, былы партыйны работнік, не ведаў не толькі нашай мовы, але і гісторыі, якую выкладаў. Аб гэтым сведчыў яго «метад» навучання: браў ён школьны падручнік, літаральна перапісваў адпаведны раздзел у школьны ж сшытак, з якога потым чытаў нам, амаль не паддымаючы вочы. А сапраўдныя настаўнікі, нацыянальна свядомыя беларусы, зведалі ў той час ганенні і рэпрэсіі.

Пападала і вучням старэйшых класаў. Добра запомніў, як гневаўся дырктар школы, калі даведаўся, што тосцы з іх нібы ў знак пратэсту супраць выцяснення з роднай мовы назвы «Менск» выразаў гэтакія слова на школьнай парце. Яго абурала не пашкоджанне дзяржаўнай маёмасці, што было б надзіўна, а выразаная літар, стаўшая непажаданай. «Это, — крычаў нядаўні партфункцыянер, пачырванеўшы па самыя вушы, — отрывка нацдемовщины!». Той парты, напэўна, даўно ўжо няма, але засталіся яшчэ людзі, якія былі сведкамі несправядлівасці, учыненай уладай. Некаторыя з іх бязвінна напакатваліся ад сталіншчыны і, хвала Богу, дачакаліся рэабілітацыі. Цяпер яны спадзяюцца дажыць да таго светлага дня, калі будзе афіцыйна адроджана гістарычнае найменне сталіцы Бацькаўшчыны.

Ці здзейсніцца гэтая мара? Калі цяперашнія ўладатрымальнікі будуць слухаць «парады» аўтараў некаторых газетных матэрыялаў, якія не хочуць змен, супраць Беларускага Адраджэння, — дык не, не здзейсніцца. Характэрны ў гэтых адносінах артыкул В. Дырынды «По-видимому, горсовет поторопился» /«Добры вечар» за 10 сакавіка г.г./ . Тое, што выгадна для патрэбнай аўтара высновы, у ім выпінаецца, а

факты, супярэчныя зададзенай схеме, — замоўчваюцца.

Заўважыўшы, што юрыдычна Менск стаў так называцца з 1 студзеня 1919 года /дзень абвясчэння БССР/, В. Дырынды сцвярджае: дэкларатыўнае рашэнне таго года «так і асталося не воплоценым у жыццё ў поўным аб'ёме». І далей спасылкаецца на надпісы на спартыўных узнагародных знаках 1937-1938 гадоў і рэпрадукцыі не названых газет, часопісаў, кніг «тех времен», на якіх «везде присутствует» або «явно прослеживается» слова «Минск». У гэтым жа, маўляў, могуць упэўніцца ўраджэнцы сталіцы, калі самі глянуць на свае метрыкі, школьныя атэстаты, дыпламы і розныя даведкі даваеннага часу.

Усё тут, здаецца, правільна, але не абышлося без хітрыкаў. Справа ў тым, што не звяртаецца ўвага чытачоў на мову друкаванай прадукцыі, дакументаў грамадзян, усякіх надпісаў. А менавіта ж у гэтым, як кажуць, закапаны сабака, паўтаруся, бо, па-беларуску наш горад тады называўся Мінскам, а па-расейску — Минском. Каб пераканацца ў гэтым, трэба разгарнуць 39-ы том даваеннага выдання «Большой советской энциклопедии» і прачытаць толькі адзін першы радок артыкула, прысвечанага сталіцы БССР.

Таму няма нічога здзіўнага, што ў тагачасных дакументах, напісаных па-расейску, «везде присутствует слово «Минск». Трэба таксама мець на ўвазе тыя абставіны, што ў 30-х гадах ужо поўным ходам ішла татальная русіфікацыя краю. Тым не менш да ліпеня 1939 года ў беларускамоўнай перыёдыцы пісалі толькі «Менск», а ў рускамоўнай, незалежна ад месца выдання, само сабой, «явно прослеживался «Минск». І тут мне не патрэбна спасылка на якіясьці невядомыя рэпрадукцыі, як гэта робіць аўтар артыкула, бо ў мае калекцыі захоўваецца мноства арыгінальных нумароў усякіх газет розных часоў. Хачу асоба падкрэсліць, што газеты на польскай мове, якія выдаваліся ў 20-30-я гады на Беларусі, прытрымліваліся формы «Minsk». Тут, здаецца, ёсць над чым падумаць тым, хто не лічыць гэтую назву польскай.

Тое ж можна сказаць і пра кнігі ды часопісы. Дарчы, факсімільныя выданні некаторых беларускіх кніг і брашур тых гадоў няякаяк зараз купіць у кнігарнях, кіёсках ТБМ. А арыгіналы шмат якіх згаданых выданняў экспануюцца ў музеях, на выставах. На іх старонках абавязкова прысутнічае «Менск».

Спадар Дырынды крытыкуе тыя аўтараў публікацыі, якія «видят только то, что им хочется видеть». На мой погляд, такі заклад можна зрабіць яму самому. Аб гэтым сведчыць і заключная частка яго артыкула, дзе ён, спасылкаючыся на даве кнігі, падкрэслівае, што ў іх «название Минск не запечатлено ни на одной из многочисленных фотографий

того времени». Што ж, давайце, пагартаем старонкі гэтых кніг, як нам параіў аўтар газетнага артыкула. Вось адна з іх — «Минск. Страницы жизни дореволюционного города». Зусім натуральна, што на саміх фотаздымках, змешчаных у ёй, наогул няма ніякіх надпісаў. Надрукаваныя ж пад рэпрадукцыямі больш ці менш падрабязныя іх апісанні зроблены на аснове даных, якія ёсць у музеях, архівах і г.д.

Іншая справа — кніга «Минск на старых паштоўках /канец XIX—пачатак XX ст./». Паштоўкі, як вядома, выдаваліся і выдаюцца абавязкова з адпаведнымі подпісамі. На змешчаных у згаданай кнізе рэпрадукцыях паштоўкаў подпісы, як правіла, на расейскай мове, але сустракаюцца і на іншых /на французскай, польскай, нямецкай, англійскай/, а некаторыя адрозны на некалькіх мовах. Беларускай сярод іх, на жаль, няма. Таму і не магло з'явіцца на тых паштоўках слова «Менск». Аб гэтым, як і аб тым, што ў XIX ст. беларускі друк быў забаронены, што выданне менскіх відаў з подпісамі на нашай роднай мове да 1918 года не практыкавалася, В. Дырынды не сказаў аніводнага слова. І, думаю, невыпадкава....

Не гарсавец не паспяшаўся, прымаючы сваё рашэнне ў 1991 годзе аб перайменаванні сталіцы, як сцвярджаецца ў «Добрым вечары». Тады шэраг гарадоў Расіі і іншых рэспублік ужо паспелі вярнуць сабе свае гістарычныя імёны. З'явіліся прэзідэнты і змены толькі адной-дзвюх літар у найменнях гарадоў. І калі ўжо ёсць патрэба кідаць каменчыкі ў агарод менскіх дэпутатаў, дык я б зрабіў гэта не таму, што яны быццам неабдуманна галасавалі за адмену даўняй паставы Вярхоўнага Савета, а таму, што не праявілі настойлівасці ў дзвядзённі справы да лагічнага канца. Справа ж, безумоўна, не ў літары. «Менск, — сказаў аднойчы Васіль Быкаў, — гэта не проста змяніць адну літару, гэта — змяніць эпоху». Вось што палюхае беларусафобаў, якім не дае супакою настальгія па «единой и неделимой»!

А канкрэтна мая прапанова такая. Калі хто «не хатіт» жыць у Менску, дык няхай пакуль што застаецца ў Мінску. Інакш кажучы, можа, сёння досыць узаконіць напісанне «Менск» толькі па-беларуску, г.зн. аднавіць тое, што было да 29 ліпеня 1939 года? Бо поўнасцю рэабілітаваць гістарычную назву сталіцы Беларусі здолее толькі новы, нацыянальна свядомы дэпутатскі корпус, які, спадзяюся, зойме месца цяперашняга пракамуністычнага Вярхоўнага Савета.

Як бы там ні было, але пасля вялікага беларускага сходу наспела неабходнасць працягнуць размову на гэтую прызабытую тэму.

Генадзь ЛАГУНОВІЧ

Сустрэчы СЯБРЫ РАССТАЮЦЦА?

Курган дружбы, насыпаны некалі ў гонар сяброўства паміж народамі трох, як тады іх называлі, братніх рэспублік — Беларусі, Латвіі і Расіі, знаходзіцца якраз на мяжы гэтых дзяржаў. Усе гады курган быў своеасаблівым сімвалам сумеснай барацьбы трох народаў супраць агульнага ворага — фашызму. Штогод тут у першую нядзелю ліпеня праходзіла свята, на якім абавязковымі гасцямі заўсёды былі ветэраны мінулай вайны. На свяце заўсёды былі кірмашы, выставы, сустрэчы з пісьменнікамі, канцэрты.

Мне давалося некалькі разоў быць на гэтых святах. І я не магу сказаць, што ў памяці засталіся толькі пустэча шматслоўных афіцыйных выступленняў, пампэзнасць, бадзёрыя маршавыя мелодыі духавых аркестраў. Не, было і іншае. Напрыклад, з аднаго таго свята я прывезла кнігу Алберта Бэlsa і палюбіла гэтага пісьменніка, на другім набыла зборнік Рэгіны Эзэры і захапілася творчасцю гэтай пісьменніцы. А калі адкінеш тую пампэзнасць і пустаслоўе, то прыгадаеш тое дзіўнае адчуванне, калі ты праходзіш па прыгожым мастку над вузкай рэчкай і ведаеш, што вась там, за гэтай рэчкай, пачынаецца Расія. А калі павернеш і пойдзеш напярэці праз лес, то трапіш на латышскую зямлю, яшчэ трохі ўбок — і ты на нашай Верхнядзвіншчыне.

Лірыка? Настальгія? Гэтак было. Усё гэта адчувала твая душа, і ці варта ашукваць самога сябе, ахрышчваючы тыя свята толькі спарад-жэннем застою?

Сёлета свята праходзіла трыццаць чацвёрты раз.

— Ніколі не было гэтак цяжка яго рыхтаваць, як сёлета, — сказаў мне намеснік старшыні Верхнядзвінскага райвыканкама М. Якаўлеў. Справа ў тым, што сам Курган знаходзіцца на латышскай тэрыторыі, па ім цяпер праходзіць дзяржаўная мяжа, і да апошняга часу не было вядома, дазволіць Латвія правесці свята альбо не. Мы ўжо нават рыхтавалі запасыны варыянт — правесці свята ў Верхнядзвінску.

Але латышскі ўрад усё ж даў згоду, праўда, папярэдзіўшы, што Латвія на афіцыйным узроўні адмаўляецца прымаць удзел у свяце. Прадстаўнікоў улады з Латвіі не было, але група ветэранаў мінулай вайны, якія ваявалі ў гэтых мясцінах, прыехала. Так што свята адбылося. Праўда, на мастку, што вядзе ў Расію, у гэты дзень стаялі суровыя амаўніцы, менш чучула латышскай гаворкі, не ведаю, ці купіў хто ў той дзень зборнік Бэlsa альбо Эзэры.

Гутару з краянаўцам з Верхнядзвіншчыны Антанам Бубалам.

— Сумна, — кажа ён. — Балюча. Я шмат падарожнічаў па тутэйшых мясцінах і зразумю, як шмат у нас блізкага ў звычай, традыцыях, побыце. На памежжы гэта адчуваецца асабліва востра. Я разумею, што ў нашым агульным мінулым было шмат не толькі прыгожага ды светлага. Цяпер я збіраю матэрыял для кнігі «Памяць» пра Верхнядзвінскі раён, знаёмлюся з архіўнымі дакументамі аб мінулай вайне. У сустрэў, напрыклад, аб выпадках, калі нашы званыя партызаны займаліся марадэствам латышскіх вёсках, а то і палілі іх. Было і гэт Але ж было і іншае. І вось я думаю: «Ці і адракацца, перакрэсліваць адным махам і агульнае мінулае? Ці, можа, усё ж варта шукаць нейкія шляхі да паразумення?»

Гэтыя пытанні не такія простыя, як могу здацца на першы погляд. Безумоўна, сілкі мілы не будзеш. Але ж і губляць стары суседскія адносіны, не набыўшы ўзамен новых балюча.

І. ЖАРНАСЕР

Памяркуем

У ПЕКЛА ПАПЕРАД БАЦЬКІ

Існуе армейскі анекдот пра тое, як прапаршчык злучыў прастору з часам: загадаў салдатам капаць канаву ад плота да абеду. Мне заўжды ўспамінаецца гэты анекдот, калі чую паведамленне расійскіх тэлекаментатараў пра чарговую сутычку сербаў і мусульман. Згодна з логікай, трэба было б казаць або пра сербаў і баснійцаў, або пра праваслаўных і мусульман. Уся складанасць у тым, што грамадзяне Босніі таксама сербы, толькі іншага веравызнання. Але з чаго б гэта раптам сродкі масавай інфармацыі Расіі пачалі спатыкацца ў логіцы і, як той герой анекдота, спалучаць неспалучальнае?

Колькі год мы жылі ў цесных абдымках савецкай прапаганды, і нам ніколі не паведамляў, што ў сацыялістычнай Югаславіі, акрамя праваслаўных, ёсць мусульмане і католікі. Хаця людзі дасведчаныя і тады называлі СФРЮ Савецкім Саюзам у мініяцюры: свая Сярэдняя Азія, свая Прыбалтыка, свая Расія, у наяўнасці размежаванасць не толькі этнічная, але і канфесійная.

Пакуль быў маналітным СССР, датуль лілела прыстае дзяржаўнае ўтварэнне на Балканах. У сувязі з перабудовай, вызваленчым рухам Прыбалтыцкіх рэспублік і распадам «сацыялістычнага лагера» раскалолася і Югаславія. Першай падала афіцыйную заяву ды правяла рэферэндум этнічна цэласна Славенія. Не без цяжкасцей, але бяскроўна яна дабілася жаданага — незалежнасці. Гэтаксама адасобілася ад «старэйшай сястры» і Македонія. Горш атрыма-

лася з Харватыяй: у свой час дыктатар Ціта пальцам правёў на карце межы /тады яны былі чыста адміністрацыйнымі, а не дзяржаўнымі/. Каталіцкую Харватыю адпусцаць проста так не выпадала: Сербія траціла частку «сваёй» тэрыторыі разам з сербскім насельніцтвам. Летам 1991 года пачаліся ваенныя дзеянні, палілася кроў. «Парахавая бочка Еўропы» каторы раз рашыла пацвердзіць сваю назву.

З цэнтральных газет, «Комсомольской правды», у прыватнасці, доўгі час немагчыма было зразумець, хто з кім ваюе ў Югаславіі, а тым больш — за што. Рэпартажы спецыяльных карэспандэнтаў вызначаліся дзіўнай распылівасцю і няпэўнасцю. Відавочна, расійскія вярхі самі не ведалі, як што павернецца, і не выпрацавалі лініі дыпламатычных паводзін. Ні пра якіх мусульман тады не

згадвалася. Разбураныя гарады і сёлы, людскія страты, слезы мацярок і сірот... Здавалася, на бедную Югаславію абрынулася нейкае стыхійнае бедства нахшталт землятруса ці селя.

Тым часам бурныя падзеі адбываліся ў самім СССР: крывянілі старыя і новыя «гарачыя кропкі», пасля пучы бясслэзна сканала КПСС, адбывалася станаўленне новай расійскай улады, прайшоў парад суверэнітэтаў, так што за ўласнымі клопатамі было не да «сястры Сербіі».

Там жа палітычныя, нацыянальныя і канфесійныя супярэчнасці спляліся ў невырагодны клубок. Умяшалася сусветнае супольніцтва ды прымянала супраць Сербіі санкцыі. Сама ў сабе раздзялілася Боснія. І хоць аб'ектыўнай інфармацыі па маскоўскіх каналах мы па-ранейшаму не атрымліваем,

затое заварушыліся панславянскія сілы — я і Расіі, так і ў Беларусі. Наша тэлевізія, я і папугай, паўтарае пра сербаў і мусульман Падатлівія, нахапаўшыя чужых думак беларусы саміх расіянаў апрадзілі, стварыўшы афіцыйны камітэт у падтрымку сербаў і чарнагорцаў, правапераемнікаў былой федэратыўнай рэспублікі.

З аднаго боку — чаму б і не. Калі можна ўводзіць войскі ААН на тэрыторыю чужых дзяржаў, то хто забараняе ствараць камітэты ці рухі ў падтрымку каго заўгодна? Насцярожае, аднак, тое, што за гэтым нібыта абарончым, гуманным рухам стаіць знаёмы, стары як свет лозунг «Нашых б'юць!»

Менавіта ім кіруюцца пэўныя грамадскія колы і палітыкі, калі праводзяць дзейную лінію на раскол Малдовы і Украіны, калі мусіруюць пытанне аб парушэнні правоў рускіх у Эстоніі і Латвіі, калі імкнуча звергнуць мяцежнага генерала Дудаева рукамі яго ж адураных суайчыннікаў. Там, дзе хоць у малой ступені закранута сфера расійскіх дзяржаўных ці нацыянальных інтарэсаў, не даводзіцца чакаць ні аб'ектыўнасці, ні маральнасці. Хто ўсвядоміў гэта — стараецца быць падалей ад усялякай «славянскіх сабораў» і ім падобных арганізацый. Што ж, хай завуцца славянамі, калі ім гэта выгадна на сённяшні дзень, мы ж застанемся беларусамі. І, можа, пазбавімся-такі з цягам часу звычайкі мітусіцца на «славянскіх базарах» ды лезці ў пекла паперад бацькі. І так далёка забеглі...

Г. К.

Магчыма, варта было б угледзецца, паспрабаваць зразумець, як магло хрысціянства прыжыцца на полацкай зямлі, зрабіцца не палітычным адзеннем, а натуральным духоўным асяроддзем славян. Праз вобраз Рагнеды, напрыклад. Дзве выканаўцы гэтай ролі — А. Ельшэвіч і Л. Давідовіч — спавядаюць адзін аскетычны маляўніцкі ролі. Рагнеда купалаўцаў ніколі не плакала, але ніколі і не ўсімхалася. Строгі, нібы застылы ў масцы жырбы і самаадрачэння яе твар, павольнасць рухаў, статуарная пластыка — усё нагадвае ажыўшую св. Марыю. Унутраны свет гэтай жанчыны нібы застыў у часе. Гаркота страт, помста, любоў да зямлі прадкаў — усё адбілася на сурова-ганарлівай масцы твару. Але яе аскетычнасць, самаавярнасць, адданасць ідэі, у аддзеным выпадку — ідэі патрыятызму, дзеля якой самых блізкіх людзей не шкада, — духоўны масток да разумення фанатызму, мужнасці і стойкасці ранніх хрысціян. Гэта тыя душэўныя складнікі, якія потым прывядуць непрымірымую князёўну ў манастыр, пра што ў спектаклі наогул няма гаворкі. Сцэнічная нітка вобразнай сувязі: раз'юшаная мядзведзіца, на якую палюе Ізяслаў, сімвал усяго цёмнага ў людзях, — Рагнеда-Боская Матка, — аказваецца чыста візуальнай думкай, не падмацаванай змястоўна і сцэнічна /мастак Б. Герлаван/. Рагнеда так і застаецца ў спектаклі застылым суровым партрэтам халднаватай і помслівай князёўны.

Куды важней для пастаноўкі вобраз «раскрыжаванага», распятага ў розныя бакі чалавека смутнага часу. Фон «паганскіх» сцэн — распята на вярхоўках шкура мядзведзя. Фон хрысціянскіх сцэн — такі ж расцягнуты лік Боскай Маткі. І тое і другое —

новая. Мы сустрэлі падобнае рэчавае асяроддзе ў спектаклях паводле Распуціна, Шэкспіра, «дэтэктыву каменнага веку» Валодзіца. Паэтыка яго традыцыйная для тэатра апошняга дзесяцігоддзя. Нават эфектнае з'яўленне аблічча Маткі Боскай у сцэне забойства святара — у нейкім сэнсе чакалася, таму што пазначкай спектакляў Б. Герлавана нярэдка выступае нейкая аднамоцная нечаканая сцэнаграфічная трансфармацыя — ці то разлом дому ў «Страсцях па Аўдэю», ці высвечаныя фотастужкі ў «Радавых».

І ўсё-такі «Звон — не малітва» глядзіцца амаль на адным дыханні. У ім адчуваецца высокая сцэнічная культура, чысціня стылю. Галоўнае, што трымае ўвагу глядачоў — гэта не разважанні аб гісторыі, хрысціянстве, пераломным часе, а яркі, захапляючы сюжэт, інтрыга, амаль меладраматычныя павароты дзеяння: Ізяслаў і Анэя кахаюць адно аднаго, але іх хочучь разлучыць, Анэю — выбіраюць ў ахвяру Перуну, а сына Рагнеды — выпраўляюць да бацькі ў Кіеў. На жаль, драматургічна ўсе лініі п'есы не сцягнуты да гэтага асноўнага сюжэта, а ў другім акце аб ім наогул забываюцца. Глядацкая ўвага рассяваецца па дробязях, а палітычныя размовы гразнуць у чаканні... кінутай развязкі.

У спектаклі ёсць такія цудоўныя сцэны, як спатканне закаханых Анэі і Ізяслава /у ролях дэбютавалі выпускнікі Беларускай Акадэміі мастацтваў/. Тонкая пачуццёвая і першае каханне з яго абвостраным перажываннем кожнага імгнення перадаецца не банальна, а, скажам, як лёгкае дакрананне доўгіх валасоў Анэі, якая гушкаецца на арэлях, да грудзей Ізяслава. Пацалучак у

асімуляваны і пачаў не змяняць у вобразе здраджышага маці княжыча-палаўнічага. Анэя — Паллаўская запомнілася сваёй ломкасцю, безбароннасцю, чысцінёй, нейкай дзіцячай адданасцю, нават ахвярнасцю ці то ў каханні — да Ізяслава, ці то ў паслухмянасці жорстка разважліваму Холаду /М. Кірычэнка/.

Фінал спектакля, напэўна, задумваўся як заканчэнне сімвалічнага палявання Ізяслава на мядзведзіцу: маўляў, ці ж магчыма знішчыць усё цёмнае, страшнае, раз'юшанае ў людзях. Але тое, што ён выракася ідэі матчынай помсты і веры, нека не стасуецца з вобразам Героя. Героя з яго не атрымліваецца. Фінальныя сцэны эмацыянальна не перакрываюць эпізод ахвяравання Анэі і таму застаюцца ў пэўнай пусташы.

Вопыт гістарычнага спектакля на сцэне тэатра Янкі Купалы, магчыма, не ва ўсім удаўся. Але ён, думаю, вельмі цікавы для глядачоў, і перспектывы як нейкай ступень у новым для тэатра кірунку. Чамусьці за французскім, ці ангельскім «гістарычным раманам», «гістарычнай драмай» /А. Дзюма, В. Скот/ бачыцца нешта захапляючае, з неверагоднымі прыгодамі, моцнымі страсямі, глыбокім роздумам аб жыцці. Для нас пакуль што гістарычны спектакль — гэта нешта пампезна-павучальнае і сумнае.

Як зрабіць, каб гісторыя была не толькі палітызаваным узорам для павучання і пераймання, а і неверагодна цікавым «востравам скарбаў»? Вядома, і ў нас тое-сёе робіцца, і ёсць выключэнні — напрыклад, гістарычныя творы К. Тарасава, У. Арлова, некаторых іншых пісьменнікаў. «Звон — не малітва» — таксама сцэнічны крок у гэтым кірунку. Гэта асабліва важна, таму што гістарычная тэматыка сёння — найбольш распаўсюджаная.

Таццяна РАТАБЫЛЬСКАЯ

паяднаны поўная мастацкая бездапаможнасць з чыста кан'юктурным разлікам «пацэліць у яблычак». Лепей бы не «стралялі», далібог...

Г. ЗІНКЕВІЧ

НАШ КАЛЯНДАР

70 гадоў Людміле ГАНЕСТАВАЙ, заслужанай артыстцы рэспублікі. Пасля заканчэння Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі працавала артысткай хору Белтэлерадыё, затым, да 1980 г., — салісткай ДАВТа. Аматыры оперы ведалі яе як стваральніцу шэрагу драматычных і трагедычных вобразаў, сярод якіх Марыся ў «Міхасі Падгорным» Я.Цікоцкага, Наташа ў «Русалцы» А.Даргамыжскага, Маргарыта ў «Фаўсце» Ш.Гуно і інш.

● Мікалаю КРАСОЎСКАМУ — 60. Саліст балета і педагог, заслужаны артыст рэспублікі, лаўрэат Усесаюзнага конкурсу артыстаў балета, ён увасобіў на сцэне ДАВТа партыі Мікалая, Князя /«Мара» і «Выбранніца» Я.Глебава/, Спартака /аднайменны балет А.Хачатурана/, Цібальда /«Рамза і Джульета» С.Пракоф'ева/, Прынца /«Лебядзінае возера» П.Чайкоўскага/ і інш. Арганізатар і мастацкі кіраўнік Мінскага народнага эстрадна-харэаграфічнага ансамбля «Чараўніцы».

● З дня нараджэння Міколы ШЫШКІНА — 75 гадоў. Спявак і артыст эстрады, заслужаны артыст рэспублікі, у свой час быў папулярны як аўтар і выканаўца надзённых мініяцюр, фельетонаў, гумарыстычных аповядаванняў, куплетаў і рэпрыз. Выступаў у друку па праблемах эстраднага мастацтва на Беларусі.

ЗАСТАНУСЯ НАЗАЎЖДЫ

(Пачатак на стар. 1)

вывучыўся надзіва хутка. Але бабця Вера Рыгораўна ўсе жыццё рупілася, каб не забыўся на яе, так бы мовіць, нацыянальнае выхаванне. Я ўдзячны бабці назаўжды...

— Кін-Камінскі — адзін з рэдкіх артыстаў на купалаўскай сцэне, які не блытаецца ў склонах і дапасаваннях...

— Таму што ў сям'і добрым густам лічылася гаварыць па-свойму, нягледзячы на тое, што бацькі выдатна валодалі яшчэ дзвюма-трыма мовамі. Мо і прафесійная годнасць падтрымлівалася гэтак? Зрэшты, выбіраць прафесію мне не давялося. Яна сама абрала мяне. Артыст купалаўскай /падкрэсліваю/ сцэны. Цікава, што пачынаў я з самадзейнасці, праз драмгурток у 23-й школе. Іграў пана Быкоўскага і — не вельмі, скажу шчыра...

— Праз «Паўлінку», як і ўсе купалаўцы, прайшоў і Кін-Камінскі, — толькі, як цяпер высветлілася, двойчы... Ды яшчэ разам з маці-партнёраю. А ў дзяцінстве не даводзілася выходзіць на сцэну пад бацькоўскім наглядом?

— У дзяцінстве — не. Але маці да гэтага часу мой самы галоўны крытык, які яшчэ ні разу не сказаў, што ў маіх ролях усё добра. Яна на сцэне больш за пяцьдзесят гадоў і, здаецца, ведае пра тэатр усё.

— Спынімся на тым, што чалавек у тэатры — з маленства. Гадаваўся, выхоўваўся ды сталаў пры адзінай любімай сцэне, і калі яму падышло пад сорок гадоў, ён /раптам?!/ набыў адметную тэатральную папулярнасць. Запрашэнні на працу ў Беласток засведчылі, што валоданне прафесіяй можна менаваць майстэрствам...

— Мой шчыры поспех надарыўся на «Тутэйшых» Купалы. З Мікалая Пінігіна, які ўсёй Беларусі вядомы тым, што любіць артыстаў і ўмее з імі працаваць. Ён бачыць нават тых, каго ўжо даўно ніхто не бачыць. А польскі рэжысёр Анджэй Якімец угледзеў мяне на спектаклі Валерыя Раеўскага «Цынкавыя хлопчыкі», і з лёгкай рукі Святланы Алексіевіч мы пазнаеміліся. Працаваць з Анджэем вельмі хараша. Ён надзвычай прафесійны чалавек, — гэта, думаю, можна заўважыць і па «Доме на мяжы» С.Мрожака, ды і па тых спектаклях, якія ён прывозіў у Мінск падчас «Фестывалю сяброў» — «Эмігрантах» Мрожака, «Залісках афіцэра Чырвонай Арміі» С.Пясецкага...

— А можна не самае далікатнае пытанне? Як яна, праца — т а м? У тэатры не тутэйшым, не беларускім, не савецкім паводле былых вызначэнняў? У тэатры проста супрацьлеглым па ўмовах і запатрабаваннях? Перадусім — гэта іншы спосаб існавання артыста ў

абставінах жыцця замежжа? Не забудуся, як за кулісамі беластоцкага тэатра спаткала змарнелага, схуднелага Восіпа — Кін-Камінскага у вечар прэм'еры «Рэвізора»...

— Я ўвогуле складана працую над ролямі. Худнею, марнею, калачуся напярэдадні прэм'еры. Ёсць спектаклі, дзе працаваць прасцей. Вельмі цяжка даліся мне «Эмігранты» С.Мрожака, над якімі, не праміні рапавесці, працавалі... уначы. Начныя рэпетыцыі на захадзе практыкуюцца, іх ёсць нейкі неспазнаны намі, сённяшні тутэйшымі, сэнс. Былі моманты, каля і мой партнёр Юрка Лушч засыналі, і Якімец лётаў за сеткай-выгарадкай і сварыўся зусім не парэжысёрску. Але з'яўлялася другое дыханне. А перад самаю прэм'ерай у мяне, як вядма, нічога не атрымлівалася. Упольскіх тэатрах дзень перад прэм'ерай — не релігійны. Каб засяродзіцца, напэўна. І з засяродзіўся. Якраз прыехаў Раеўскі. Яе ведаў, што родны рэжысёр сядзіць узале. І толькі калі ў сцэне з сякерай і маю рэпліку «Я сацыяліста адразу гзнаю» пачуўся знаёмы басавіты рогат, ўздыхнуў з палёгкаю: роля «пайша!» Я з тых артыстаў, якім абавязва патрэбны штуршок звонку, каб дэраць «усярэдзіне» ролі. А вось у спектаклі Раеўскага «Рэвізор» паводле Гогалякі штуршок я атрымаў ад Анджэя Якімі...

— І чыя гэта была ідэя — сыграць «Эмігрантаў» па-польску і па-беларуску аднасова? Спадзяюся, не таму, што арт Кін-Камінскі не ўстане вывучыць тэя па-польску /адваротнае нам дала роля Восіпа/?

— Памятаю, ты пісала пра поле загадкавага параўмення, якое ўтварае спалучэнне моў у спектаклі, — ты, памойму, пацэліла. Часовая і пазачасовая сітуацыя ў п'есе набывала аб'ём у спектаклі. Юрка Лушч распавядаў, як восем гадоў працаваў у Германіі на эміграцыі ды жыў разам з адэскім хлопцам... А ідэя спалучыць мовы належала Анджэю. Ён надзіва скіраваны на Беларусь, бачыць супольным лёс нашых народаў. Ён казаў неяк, што хацеў бы, каб нашы культуры судакраналіся, яднеліся без высвятлення, каторая больш шляхетная ды выбітная.

— А як ацаніў працу купалаўцаў /у «Рэвізорах» заняты яшчэ і Юры Авяр'янаў/ беластоцкі глядач? Крытыка?

— Глядач, здаецца, нармальна, хоць на «Эмігрантах» надараліся непараўменні кшталту «чаму інтэлігента іграе паляк, а рабацягу — беларус», а вось крытыкі /і ты, дарэчы, сышлася ў меркаваннях з польскімі калегамі/ вылучалі ігру беларускіх артыстаў. Вылучалі па-добраму, з самымі шчырымі эпітэтамі, нават намагаліся разважаць пра беларускую школу. А я пачуваўся крыўдліва. Бо польскія калегі з часам моцна дабралі...

— Уладзімір, якія б сцэны не надараліся, ці застаецца першаю сярод роўных — купалаўская?

— Ды на ёй былі ўсе падзеі майго яшчэ нядоўгага жыцця, — трагічныя і святочныя... Я застануся пры ёй назаўжды.

Гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ

ЛіМ - часопіс

ПРЭМ'ЕРЫ

«ІЯЛАНТА» УБАЧЫЛА СВЕТ

Гісторыя пра невідзучую дачку караля Рэнэ, да якой вярнуўся зрок, натхніла П. Чайкоўскага на стварэнне самай светлай старонкі ў ягонай опернай музыцы. Гімнам святлу і сонцу паўстала ягонае «Іяланта». І вельмі прыемна, што напрыканцы сезона твор гэты ўбачыў новае жыццё: 13 ліпеня з аншлагам прайшла прэм'ера «Іяланты» пад музычным кіраўніцтвам А. Анісімава ў пастаноўцы рэжысёра В. Цюпы. Дэкарацыі зробленыя па эскізах Э. Гейдэбрэхта. Галоўныя партыі выконвалі Н. Кастэнка, Э. Пелагейчанка, У. Пятроў, Я. Пятроў.

ТЭЛЕБАЧАННЕ

ХТО ЁСЦЬ КАРОЛЬ

Гэта спазнавалі напрыканцы чэрвеня рэжысёр-дыпломнік з Лівана Мансур Шая, аператар-пастаноўшчык Сямён Родкін, мастак Аляксандр Каткоў, прапанавалі глядачам інсцэніроўку паводле арабскіх казак «Кароль ёсць кароль». Кіраваў спазнаннем рэжысёр Уладзімір Трацякоў з чынным удзелам рэдактара Алены Ліёлы. Дваццаціхвілінную казку для дарослых на арабскай /! / мове /мастакоўскі прыём / прадставілі акцёры Аляксандр Брухацкі, Аляксандр Суцкавер, Віктар Гудзіновіч, Леанід Улашчанка і Анатоль Жук /яму самому належыць і закадравы пераклад на беларускую мову /, а таксама шмат хто з суайчыннікаў Мансура Шая, — з тых, вядома, што навучаецца ў Мінску. Прэм'ера тэлеэкрана, скажам проста, з арыгінальных. Ёсць спадзяванне на хуткі яе паўтор і больш грунтоўнае асэнсаванне на нашых старонках.

На здымку: рабочы момант здымкаў. Мастацкі кіраўнік пастаноўкі Уладзімір Трацякоў і Аляксандр Брухацкі /Кароль, перадачы Беларускага тэлебачання.

Фота Галіны МАСКАЛЁВАЙ

«БЕЛАРУСЫ, ШТО ЖЫВУЦЬ У АМЕРЫЦЫ»

Прэм'еру фільма пад такою назваю прапанавала творчая група /сярод чальцоў — Вацлава Вярбоўская, Віктар Шавялевіч, Аляксей Лосеў / якраз да адкрыцця Першага з'езда беларусаў свету — 8 ліпеня. Паводле стваральнікаў, галоўнаю іхняю задачай было паказаць арганічных, годных людзей, якія, нягледзячы ні на што, стварылі /хто пабудаваўшы, хто — выпакутаваўшы / свой шчаслівы і адзіны чалавечы свет, хоць сабе і ўдалечыні ад Бацькаўшчыны. Яны ніколі не вернуцца, гэта відавочна, але без ценю іроніі да іх можна аднесці знакітае Купалава «мне бацькаўшчынай — цэлы свет...». Ян Ханенка, Міхась Белямук, Сяргей Карніловіч, Анатоль Лук'яныч, Ян Славянюк, Ірына Каляда, Вольга Лукашэвіч — героі найбольш уражлівых эпізодаў. Спаларам прапануецца падрабязна распавесці пра сваё амерыканскае жыццё і, можа быць, менавіта ў гэтай задачы стваральнікі фільма дапускаюць калі не памылку, дык недакладнасць: знакітае супрацьпастаўленне двух светаў /дзякуй Богу, што не двух ладаў жыцця / ці то падсвядома, ці то з прычыны недастаткова распрацаванага сцэнарыя засланне асобы ды іх адметнасць на экране. Выява чалавека і атмасфера ў кадрах часцяком цікавейшыя за распаўсюджаны каментатары, а то і за пытанні Вацлавы Вярбоўскай, — яна правяла шэраг інтэрв'ю. Не пакідае адчуванне пэўнай паспешлівасці ў здымках, — нястача сродкаў і грошай, па ўсім відаць, паўплывалі на мастацкія вартасці фільма. І тым не менш варта адзначыць яго, як ці не першую спробу наблізіць землякоў да суайчыннікаў. Спраба ўдалася дзякуючы фірме «Натан», а таксама асабістай дапамозе Алега Трусава і Пятра Краўчанкі.

УСЁ-ТАКІ РУХ...

Галіна Краўчанка, Вера Ропат, Валянцін Левановіч ды Аляксей Лосеў спрычынены да перадачы «Жыве ў сэрцы Беларусь», якая патрапіла на нашы экраны ў нядзелю /18 ліпеня /, падаўшы, так бы мовіць, тэлевізійны варыянт спаткання са знымым пэтам Масеем Сяднёвым. Інтэрв'ю-гутарка, што вяла Вацлава Вярбоўская, схіляе да меркавання пра адначасовасць здымак фільма «Беларусы, што жывуць у Амерыцы», паказаным 8 ліпеня, і названай перадачы.

Тэлекамера сярод сямейнікаў часам правакуе на маленькія шэдэўры, — у гэтым выпадку некалькі па-спраўдому жывых эпізодаў ёй-такі ўдалося выпікаць з плыні досыць аднастайных намагаўняў спазнаць творчую лабараторыю пэтам. Падумалася, што падобнага роду здымкі набудуць каштоўнасць толькі з цягам часу, калі на стужцы адаб'ецца эпоха ды ўсё наўкола пазначыць сабою. А пакуль што... На тэлеэкране пэтам накіравана было гуляць, шпацыраваць, пагушкаваць ў адмысловым фатэльчыку, чытаючы вершы, — усё ж нейкі рух...

Ж. Л.

КУЛЬТУРА

БУДУЦЬ СВАЕ СЦЭНАРЫСТЫ

Сёлета кінастудыя «Беларусьфільм» на базе Беларускага Інстытута праблем культуры аб'явіла набор на вышэйшыя сцэнарныя курсы па спецыяльнасці «Кінадраматург». Прыём на курсы плануецца ажыццяўляць шляхам творчага конкурсу ў два этапы: папярэдні творчы конкурс па прысланых пісьмовых работах, а потым — экзамены.

З пісьмовымі работамі прыёмная камісія будзе знаёміцца на працягу ліпеня, экзамены ж адбудуцца ў жніўні.

Беларускі кінематограф сёння, трэба прызнацца, у парадасальнай сітуацыі. Пісьменнікаў на Беларусі шмат, а вольна для кіно амаль ніхто не піша. Каб запоўніць гэты прабел, і вырашана заняцца ўзгадаваннем уласных кіна-пісьменнікаў. Дзеля гэтага і ствараецца майстэрня ў складзе сямі навучэнцаў.

Прымаць удзел у конкурсе могуць асобы ва ўзросце да 35 гадоў, з вышэйшаю адукацыяй па любой спецыяльнасці.

Міністэрства культуры Беларусі аб'явае студэнтам курсу стипендыю на ўзроўні сярэдняга заробку з улікам інфляцыі, а іншага роднага забяспечваюцца інтэрнатам.

Праграма навучання аб'явае быць цікавай і насычанай. Студэнтам плануецца чытаць лекцыі па тэорыі і гісторыі сусветнай і айчынай культуры. Яны будуць вывучаць тэорыю кінематографа і асновы кінарэжысуры. Падрабязна пазнаёміцца з выяўленчым, гукавым і музычным рашэннямі фільмаў, а таксама з мантажом і рэдагаваннем. Амаль кожны дзень на кінасеансах іх чакае знаёмства з творами сусветнай кінакласікі. Да іх паслуг будзе прадстаўлена багатая кіна- і відэафільмаўна Інстытута праблем культуры.

Курсавыя работы студэнтаў будуць здымацца на вучэбнай кінастудыі пры «Беларусьфільме». Па заканчэнні двухгадовага тэрміну навучэнцы студэнты атрымаюць дыплом аб набыцці другой прафесіі — кінадраматург. І разлік пабудаваны на тым, што ў далейшым дыпламанты Вышэйшых курсаў будуць актыўна супрацоўнічаць з «Беларусьфільмам», дасылаючы свае творы.

Такім чынам, тым, хто любіць і хоча ствараць выдатнае кіно, трэба мець на ўвазе, што ў бліжэйшыя тыдні Вышэйшыя сцэнарныя курсы чакаюць сваіх абітурыентаў, а кінастудыя ў бліжэйшыя гады — прафесійна якасныя і цікавыя сцэнарыі.

Алёна ГЛУШАКОВА

ДРУК

«БЕЛАРУСКІ ГІСТАРЫЧНЫ ЧАСОПІС»

у сваім другім нумары змяшчае шэраг цікавых матэрыялаў пра мінулае Бацькаўшчыны. У прыватнасці, галоўны рэдактар В. Кушнер аналізуе матэрыялы і мерапрыемствы, прысвечаныя 75-годдзю БНР — «Цяжкія шляхі адраджэння дзяржаўнасці». Раздзел «Наваградская зямля» — артыкулы І. Саверчанкі «Вялікае княства Літоўскае: утварэнне дзяржавы», А. Кулагіна «Архітэктурныя помнікі», У. Урбановіча «Старажытнае пісьменства і кнігадрукаванне», М. Спірыдонава «Вераскава, 1557 год».

Працягваецца публікацыя матэрыяла «Усебеларускі з'езд 1917 года: сведчанне сучасніка» /падрыхтаваў В. Скалабан /, змешчаны заканчэнне артыкула М. Ткачоў «Вайна Расіі з Рэччу Паспалітай 1654—1667 гг.», артыкул І. Сачанкі, А. Шарань, Ан. Разанова, А. Чалядзінскага «Прыярытэты знешнепалітычнай стратэгіі Рэспублікі Беларусь», Г. Сяргеевай «Беларуская дыяспара і дзяржаўная палітыка: набыткі і праблемы», Л. Языковіч «Рэлігійнае жыццё беларускай эміграцыі», гутарка В. Кушнера і Г. Сяргеевай з М. Белямук «Беларусы ў Кліўлендзе», Праграма курса па беларусазнаўстве для ВНУ...

ПРАПАНУЕ «УРАДЖАЙ»

Здавалася б, кнігі, што выходзяць у выдавецтва «Ураджай», — не для «лімаўскага» чытача. Ды — як сказаць. Скажам, у 1994 годзе выйдзе чытанка для дзяцей «Грыбное дзіва», аўтары якой П. Міхалевіч і Г. Парафіноў даходліва і захапляюча раскажваюць пра грыбы. У чытанцы будуць змешчаны вершы, загадкі, прымаўкі, карацелькі, а да ўсяго — шмат малюнкаў і здымкаў. Ды і «Школа дамаводства» Н. Кузняцовай, думаецца, зацікавіць многіх.

Выходзіць гістарычна-дакументальная хроніка Жыткавіцкага раёна «Памяць» — багаты матэрыял, што ўзнаўляе галоўныя падзеі, якія адбываліся ў тутэйшых мясцінах у розны час, раскажае пра знакітае людзей краю.

У кнізе ж А. Барташэвіч і Р. Кліміна «Кватэра, катэдж, дача» разглядаюцца розныя варыянты аздаблення жылля. Безумоўна, прыцягне ўвагу і кніга А. Макарэвіча «Як прадакаць надвор'е па народных прыкметах?».

МРЫЙ: НОВАЕ ЗНАЁМСТВА

Папаўненне ў серыі «Спадчына», якую выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпускае з 1989 года. Выйшаў аднатомнік Андрэя Мрыя «Творы» /укладанне і прадмова «Празорлівасць мастака» Я. Лецікі /.

Адкрываецца кніга лістом «Другу працоўных Іосіфу Вісарыянавічу Сталіну», напісаным аўтарам у сталінскіх зацэнках, з якога добра відаць, якія складанымі і супярэчлівымі працэсы адбываліся ў трыццаці гады і наколькі людзі, нават арыштаваныя, знявольеныя верылі «правадыру ўсіх народаў».

Змешчаны раманы «Запіскі Самсона Самасява», журналісцкія допісы А. Мрыя, аб'яднаныя назвай «Гарачыя кропкі часу». Наступныя матэрыялы ўвайшлі ў раздзелы: «Цікаўным вокам» /дарожныя нарысы «Па Гомельскай акрузе», «Кааператары гандлююць!», «Па Дзвіне ў Сураж», «Малюнкi жыцця» /раннія апавяданні /, «Гратэскавая праўдажыцця» /апавяданні ўзвышанскага перыяду /, «І вечная табе любоў, мой родны край» /краязнаўчыя матэрыялы /.

Друкуецца таксама ліст дачкі А. Мрыя А. Рухінай да пісьменніка С. Грахоўскага, пасля слоў Я. Лецікі, у якім ён раскажае пра захады па вяртанні з небыцця творчай спадчыны А. Мрыя і Л. Калюгі.

А. М.

«ВЯРТАННЕ»

Летась у Дзяржаўным мастацкім музеі Беларусі праходзіла выстава твораў беларускай мастацкай са Злучаных Штатаў Амерыкі Галіны Русак. Спадачыня Русак жыве ў ЗША з 1949 года, менавіта ў гэтай краіне яна пачала маляваць, знайшла сябе як творца. Яе імя і творчыя здабыткі добра вядомыя беларускай дыяспары. Амерыканская крытыка лічыць мастацтва Галіны Русак цікавай з'явай, дзе спалучаны амерыканскі досвед і беларускія вытокі.

«ЛіМ» знаёміць чытачоў з той выставай. Нарэшце выйшаў з друку пад назвай «Вяртанне» накладам у 1000 асобнікаў каталог твораў мастацкі. Выдавец — рэспубліканскі часопіс «Мастацтва». Мова — беларуская і англійская.

Тэкставую частку складаюць публікацыі самой Галіны Русак, дырэктара Дзяржаўнага мастацкага музея Беларусі Юрася Карачуна, мастацтвазнаўцы Валянціна Сельвасюка, кароткая біяграфія мастацкі і пералік яе асноўных твораў.

Рэдагавала выданне Валянціна Трыгубовіч, а макет рабіў Вячаслаў Паўлавец.

Галіна Русак брала ўдзел у Першым з'ездзе беларусаў свету. На мінулым тыдні адбылася новая сустрэча беларускіх глядачоў з яе творами — адкрылася выстава ў Полацку.

П. ВАСІЛЕЎСКІ

І ДАРОСЛЫМ, І ДЗЕТКАМ...

Актывізуе выдавецкую дзейнасць Рэспубліканскі цэнтр эстэтычнага выхавання дзяцей. Апошнім часам тут з'явілася некалькі рэпертуарных зборнікаў, адрасаваных мастаўнікам і выхаватцям дзіцячых садкоў. Прапанаваны матэрыялы будуць выкарыстаны ў час правядзення ранішняй, святая, а то і для арганізацыі спектакляў.

Вось, напрыклад, зборнік «Хлопчык у лесе», укладзены С. Лаўшуком. Назву яму дала казка для дзяцей у трох абразках А. Гаруна. Акрамя гэтага твора ў кніжку ўвайшлі і іншыя: «Сматворны Мак» К. Лейкі, «У лясным гушчары» Ф. Аляхновіча і «Пастушкі» М. Чарота. У прадмове «Ля вытокаў беларускай дзіцячай драматургіі» С. Лаўшук, раскажваючы пра пачатак беларускай драматургіі для дзяцей, падкрэслівае, што «напісаныя яшчэ ў пачатку нашага стагоддзя», гэтыя п'есы «і сёння не згубілі сваёй актуальнасці, бо пазытыўна дэбрат, шчырасці, справядлівасці будзе заўсёды патрэбна людзям».

Назва ж зборніка «Казкі для сэрца» /склала М. Федасенка / сама гаворыць за сябе. Ды і з прадмовы Э. Садаўніча бачна, што аўтары прапанаваных твораў /Г. Марчук, І. Сідарук, Аляксей Якімовіч, А. Новікава, Д. Вяржун, Э. Казачкоў з В. Жуковічам / па-свойму асэнсавалі вядомыя сюжэты з фальклору, узяўшы іх са сцэнічнымі ўмовамі.

Зборнік «Калыханкі і забавлянікі» /укладанне і прадмова «З глыбіні сэрца маці» В. Ліцвінкі / склалі творы, што спадарожнічаюць немаўляці ад самага нараджэння.

А. М.

«МАСТАЦТВА», N 6

Раздзел «Музыка» — заканчэнне артыкула Т. Мушынскай «Калі думаць пра перспектыву», артыкулы В. Дадзімавай «Рэліквія з бібліятэкі нарадавой», К. Сцепанавіч «Музычны падарунак дзецям», раздзелы з нявыдадзенай кнігі Д. Падбярэскага па гісторыі музычнага шоу-бізнесу «Цёмны лес» тэорыі, альбо Падарожжа ў свет суб'ектывізму...

У раздзеле «Выяўленчае мастацтва» прадстаўлены І. Уладзімірава /«Адлюстроўваць не літаральна...» /, Л. Салодкіна /«Светлае падарожжа ў прастору» /, Я. Кічына /«Роздум ля непатухлага цяпелыца» /, змешчаны таксама інтэрв'ю Г. Фатыхавай з Б. Арачэвым «Я атрымаў школу рэалістычнаму» і А. Чарняўскай з Г. Сокалавым-Кубаем «Адраджэнца — асоба універсальная».

Чытач знойдзе традыцыйныя раздзелы «Эстэтыка» /«Псіхалогія спідометра» А. Цітова, «Будзільніцтва» Я. Шуней /, «Гісторыя мастацтва» /«Маці ўсіх навук» А. Цеханавіча, «Драўляная каралева» Т. Габрус /, «Тэатр» /«Так пачынаўся новы жанр» У. Мальцава, «Шлях у нікуды» А. Савіцкай / і іншыя.

СПАДЧЫНА

ТАЛЕНТЫ НАРОДНЫЯ

Гэтыя залівацкія хлопцы /на здымку / — з ансамбля «Палешукі». Створаны ён у Іванаўскім гарадскім Доме культуры, яго ўжо добра ведаюць на Брэстчыне. У аснове рэпертуару ансамбля — народныя песні і найгрышы.

Пабываўшы ўжо ў многіх кутках былога Саюза, цяпер самадзейныя артысты выправіліся з гастролі ў Крым. А паколькі ў складзе ансамбля нямаюць культуротнікаў і выкладчыкаў музыкальных школ, «Палешукі» не толькі пакажучы сваё майстэрства, а і сустрэнуцца з калегамі, абмяняюцца вопытам.

Фота Эдуарда КАБЯКА, БЕЛІНФАРМ

ЛіМ - часопіс

У першыя пасляваенныя гады праблема бежанцаў і перамешчаных асоб набыла для Савецкага Саюза вялікае сацыяльна-эканамічнае, палітыка-ідэалагічнае і прапагандыскае значэнне. Гаворка ішла аб вяртанні на радзіму каля 7 млн. савецкіх грамадзян, прымусова вывезеных гітлераўцамі з СССР ці добраахвотна пакінуўшых тэрыторыю краіны пад страхам пакарання за вольнае ці нявольнае супрацоўніцтва з нямецка-фашысцкім акупацыйным рэжымам, а таксама па іншых палітычных, ідэалагічных, рэлігійных і асабістых матывах. К канцу другой сусветнай вайны большая частка гэтых людзей знаходзілася на тэрыторыі Нямеччыны і Аўстрыі.

Савецкі ўрад-быў вельмі зацікаўлены ў тым, каб рэпатрыіраваць мільёны сваіх грамадзян і ўключыць гэтую масу працаздольнага насельніцтва ў працэс пасляваеннага адраджэння. Акрамя гэтых эканамічных і нават меркантильных прычын сталінскі рэжым меў на ўвазе таксама міжнародныя палітыка-ідэалагічныя меркаванні на карысць як мага хутчэйшай і больш поўнай рэпатрыяцыі сваіх «падданых». Пад маскай «добраахвотнага» вяртання савецкіх людзей у «камуністычны рай» сталінскае кіраўніцтва жадала набыць сабе ў свеце вобраз дэмакратычнага і гуманнага ўрада, пад апеку якога быццам бы жадаюць з усіх сіл вярнуцца добрасумленныя грамадзяне, якія па волі лёсу апынуліся за межамі Бацькаўшчыны. Вось такім чынам, цыннічна і крывадушна, таталітарная сістэма выкарыстоўвала любоў кожнага чалавека да сваёй Бацькаўшчыны, яго свяшчэннае права жыць на роднай зямлі.

СТАЛІН І РЭПАТРЫЯНТЫ

ГІСТОРЫЯ ВЯРТАННЯ САВЕЦКІХ ЛЮДЗЕЙ ДА «КАМУНІСТЫЧНАГА РАЮ»

Пры дапамозе розных сродкаў — абяцанняў і пагроз, хлусні і прымусу — сталінскі рэжым даволі паспяхова ажыццяўляў рэпатрыяцыю. У савецкай зоне акупацыі ў Нямеччыне савецкія органы асабліва клопатаў з ёю не мелі. Пасля пэўнай фільтрацыі, якая павінна была выявіць здраднікаў, што супрацоўнічалі з гітлераўцамі, людзей адпраўлялі ў Саюз. Складаней вырашаліся справы ў лагерах для бежанцаў і перамешчаных асоб у зонах акупацыі заходніх саюзнікаў, якія былі арганізаваны ЮНРА /Адміністрацыяй дапамогі і аднаўлення Аб'яднаных Нацый/, дзе людзі забяспечваліся харчаваннем, прытулкам, вопраткай, медыцынскім абслугоўваннем. Савецкія рэпатрыяцыйныя місіі, якія фарміраваліся за кошт супрацоўнікаў дзяржбяспекі, наведвалі гэтыя лагеры разам з супрацоўнікамі ЮНРА і прасілі ўсіх савецкіх грамадзян вяртацца ў СССР. Было шмат прыкладаў, калі бежанцы насуперак уласнай волі накіроўваліся ў савецкія лагеры.

У выніку прымусовай і добраахвотнай рэпатрыяцыі к канцу 1946 г. на радзіму вярнулася 4 млн. 980 тыс. савецкіх грамадзян. З 380 тыс. грамадзян БССР, якія былі вывезены ў Нямеччыну, рэпатрыіравалася больш за 200 тыс. Да першага студзеня 1953 г. у СССР вярнулася з улікам папярэдняй лічбы 5,5 млн. савецкіх грамадзян. Тым не менш, значная колькасць тых, што апынуліся ў час вайны ў Нямеччыне, не пажадала рэпатрыіравацца. Таму Савецкі ўрад прыкладаў вялікія намаганні, каб пры дапамозе ААН і яе спецыялізаваных устаноў забяспечыць па магчымасці максімальнае вяртанне сваіх грамадзян.

Дыскусіі па праблемах бежанцаў і перамешчаных асоб набылі напружаны характар, пачынаючы з 1-й сесіі Генеральнай Асамблеі ААН /студзень—люты 1946 г./ Дэлегацыя СССР унесла праект рэзалюцыі па пытанні аб бежанцах, у якім Эканамічнаму і Сацыяльнаму Савету /ЭКАСАС/ рэкамендавалася пры распрацоўцы мерапрыемстваў па гэтым пытанні кіравацца наступнымі прынцыпамі: дапамагаць хутчэйшаму вяртанню бежанцаў на радзіму; бежанцам, не жадаючым вяртацца на радзіму, на новым месцы жыхарства можа быць аказана дапамога толькі са згоды ўрада той краіны, грамадзянамі якой яны з'яўляюцца; у лагерах для бежанцаў не дазваляць прапаганды супраць вяртання на радзіму; стварыць асобны міжнародны орган па справах бежанцаў. Відавочна, што гэтыя прынцыпы зыходзілі з пэўнага падыходу савецкага кіраўніцтва да праблемы бежанцаў: не дазваляць у лагерах «антырэпатрыяцыйнай» прапаганды. Менавіта так Савецкі Саюз разглядаў дзеянні адміністрацыі лагераў, бежанскіх

арганізацый і заходніх сродкаў масавай інфармацыі, якія засцерагалі жадаючых вярнуцца ў СССР, папярэджаючы аб тым, што на радзіме іх чакаюць не распасцёртыя абдымкі Савецкай улады, а надзейная ізаляцыя і старанная правёрка ў спецконтрынгентах НКУС. Савецкі праект рэзалюцыі імкнуўся таксама пазбавіць неварачэнцаў усялякіх законных падстаў для жыхарства ў заходніх краінах і захаваць над імі юрысдыкцыю Савецкага ўрада.

Прадстаўнік ЗША ў Трэцім камітэце Э.Рузвельт /удава прэзідэнта Ф.Рузвельта/ прадставіла свой праект рэзалюцыі, які прадугледжваў наступнае: не прымушаць да вяртання на радзіму пры ўмове кансультацыі з зацікаўленымі ўрадамі; не процідзейнічаць выдачы і пакаранню ваенных злачынцаў. Э.Рузвельт сказала, што значная колькасць бежанцаў не жадае вяртацца дадому таму, што «разыходзіцца ў поглядах з урадамі, якія кіруюць у пэўных краінах. У выніку Генеральнай Асамблея зацвердзіла рэзалюцыю, у аснову якой ляглі прапановы ЗША, але якая ўлічвала і пэўныя пазіцыі СССР.

У ходзе работы 2-й часткі 1-й сесіі Генеральнай Асамблеі /верасень—снежань 1946 г./ дэлегацыя БССР выступіла з рэзкай крытыкай праекта Статута Міжнароднай арганізацыі па справах бежанцаў /ІРО/, які, па яе думцы, не адпавядаў інтарэсам хутчэйшага і разумнага вырашэння праблемы бежанцаў. Савецкія дэлегацыі СССР, УССР і БССР выказаліся супраць палажэнняў праекта статута, згодна з якім ІРО павінна была садзейнічаць перасяленню бежанцаў з краіны, якія не з'яўляліся краінамі іх паходжання. Беларускі дэлегат В.П.Смоляр заявіў, што брытанскія і амерыканскія акупацыйныя ўлады і іх урады парушаюць суверэнныя правы ўрадаў, грамадзянамі якіх з'яўляюцца бежанцы і перамешчаныя асобы. Беларуская дэлегацыя абараняла прапановы СССР да праекта Статута ІРО, у якіх рэкамендавалася аказаць дапамогу па каналах ІРО толькі тым асобам, што ўваходзілі ва ўзброены фарміраванні непрыяцеля, якія пажадаюць вярнуцца на радзіму. На справе гэта азначала тое, што, напрыклад, уласаўцы маглі атрымаць дапамогу ад ІРО толькі ў тым выпадку, калі яны пажадаюць вярнуцца ў СССР, дзе іх разглядалі як здраднікаў і ваенных злачынцаў.

Такім чынам, пазіцыя «савецкага блоку» ў адносінах да стварэння спецыялізаванай арганізацыі па справах бежанцаў змянілася на працягу 1946 г.: калі на пачатку работы 1-й сесіі Генеральнай Асамблеі ён выступаў за яе стварэнне, то потым — ужо супраць. Праблема бежанцаў стала адной з пер-

шых праблем, якія выклікалі на форуме ААН абвастрэнне адносін паміж былымі саюзнікамі па антыгітлераўскай кааліцыі.

Супрацьлеглыя падыходы ўсходняга і заходняга блокаў да гэтага пытання выявіліся на 2-й сесіі Генеральнай Асамблеі /1947 г./ К гэтому часу, як пісаў дзеяч беларускай эміграцыі А.Калубовіч, увес свет убачыў жахлівы лёс невядомай дагэтуль у гісторыі прымусовай рэпатрыяцыі савецкіх грамадзян, калі большая яе частка была выдадзена ўрадамі ЗША, Вялікабрытаніі і Францыі ў рукі Сталіна. Тым не менш, савецкая дыпламатыя не пераставала сцвярджаць, што заходнія дзяржавы перашкаджаюць рэпатрыяцыі, прадстаўнік БССР Л.І.Камінскі, напрыклад, ацаніў як бяздоказныя выказванні Э.Рузвельт аб тым, што амаль усе перамешчаныя асобы, якіх налічвалася каля 1 млн. чалавек, не жадаюць вяртання на радзіму. Беларускі дэлегат назваў паклёпам тэзіс аб тым, што гэтыя асобы не жадаюць вяртацца па палітычных, рэлігійных і іншых пера-

кананнях і што ўсе рэпатрыянты на радзіме праследуюцца. «Адзіны шлях выратаваць жыццё і здароўе гэтых людзей, абараніць іх правы — гэта вярнуць іх на радзіму», — патэтычна сцвярджаў Камінскі.

Беларуская дэлегацыя падтрымала праект рэзалюцыі СССР, які прадугледжваў спыненне вярбоўкі перамешчаных асоб для выкарыстання на работах у іншых краінах, «аздараўленне» абстаноўкі ў лагерах бежанцаў у акупацыйных зонах ЗША і Англіі, заахвочванне рэпатрыяцыі. Аднак ён быў заблакіраваны заходняй большасцю. Заходнія саюзнікі, іх урады і грамадскасць пераканаліся, што з боку Савецкага Саюза праводзіцца прымусовая рэпатрыяцыя. У пачатку 1947 г. спыніла сваю дзейнасць ЮНРА. Яе замяніла ІРО, якую заснавалі заходнія дзяржавы і ў якой не было савецкіх прадстаўнікоў. Савецкія місіі перасталі наведваць лагеры бежанцаў, і прымусовая рэпатрыяцыя з боку СССР скончылася.

З праблемай бежанцаў было шчыльна звязана пытанне аб выдачы і пакаранні ваенных злачынцаў. Адпаведная рэзалюцыя была прынята 13 лютага 1946 г. Генеральнай Асамблеяй ААН па ініцыятыве БССР. На 2-й сесіі Генеральнай Асамблеі дэлегацыя БССР патрабавала ад урадаў ЗША і Англіі выканання гэтай рэзалюцыі. Але ў выступленні беларускага прадстаўніка М.Ф.Дзячко было настолькі шмат эмоцый і ярскіх патрабаванняў адплаты ваенным злачынцам, наколькі не хапала строгай юрыдычнай аргументацыі. Таму прадстаўнік Вялікабрытаніі Х.Шоўкрос абвінаваціў дэлегацыю БССР у парушэнні існуючага парадка вядзення пасяджэнняў, у «партызанскіх метадах».

Дзячко на пленарным пасяджэнні Асамблеі 31 кастрычніка 1947 г. заявіў, што ўрад БССР мае спіс вялікай колькасці нямецка-фашысцкіх злачынцаў і іх памагатых, якія ўчынялі злачынствы на акупіраванай тэрыторыі Беларусі. Адзначалася, што пераважная іх большасць да цяперашняга часу не была адшукана і працягвае заставацца непакаранай. Частка з іх укрываецца ў лагерах для перамешчаных асоб, частка беспераходна жыве ў заходніх зонах Нямеччыны і Аўстрыі, дзе ствараюцца варожыя БССР арганізацыі. У іх ліку былі названы «Беларускі нацыянальны камітэт» у Мюнхене і «Беларускі камітэт» у Рэгенсбурзе. Дзячко паведаміў, што з дзейнасцю гэтых «камітэтаў» звязаны прэзідэнт Беларускай Цэнтральнай Рады, «кат беларускага народа» Р.Астроўскі, а таксама члены БЦР Ф.Кушаль, А.Калубовіч, С.Станкевіч, І.Дашкевіч, якія пад заступніцтвам акупацыйных улад

вядуць работу сярод перамешчаных асоб беларускай нацыянальнасці за невяртанне на радзіму.

Калі прадстаўнікі ЗША і Вялікабрытаніі патрабавалі прадставіць ім юрыдычныя доказы здзейшаных гэтымі і іншымі асобамі злачынстваў на тэрыторыі Беларусі, беларуская дэлегацыя не змагла прадставіць неабходных дакументаў. Акрамя спісу ваенных злачынцаў, аб якім неаднаразова казаў міністр замежных спраў БССР К.В.Кісялёў на міжнародных форумах і які ва ўстаноўленым парадку не быў перададзены заходнім дзяржавам, урад БССР не меў строга дакументаваных і аформленых адпаведна міжнароднаму праву доказаў учынення злачынстваў пэўнымі асобамі на тэрыторыі Беларусі. Невыпадкова, што ў якасці матыву адмовы ў выдачы ваенных злачынцаў улады ЗША і Вялікабрытаніі спасылаліся на недахоп доказаў вінаватасці той ці іншай асобы.

Што датычылася «Беларускага камітэта» ў Рэгенсбурзе, які ў заяве ўрада БССР ад 8 лютага 1947 г. быў названы «фашысцкім» і дзейнасць якога патрабавалі спыніць беларускі ўрад, то ён уяўляў сабой размешчаны ў амерыканскай зоне беларускі лагер для перамешчаных асоб. На нарадзе намеснікаў Савецкага міністраў замежных спраў СССР, ЗША, Вялікабрытаніі і Францыі /люты 1947 г./ прадстаўнік ЗША Р.Мэрфі ў сувязі з упамінаннем «Беларускага камітэта» заявіў, што ён патрабуе спецыяльнага расследавання з мэтай пацвярджэння правільнасці думкі ўрада БССР аб тым, што там ёсць фашысцкія злачынцы. Мэрфі таксама падкрэсліў, што інфармацыя аб гэтым камітэце не была перададзена беларускімі ўладамі амерыканскаму боку. Яна не была перададзена ЗША і ў далейшым.

2-я сесія Генеральнай Асамблеі прыняла праект рэзалюцыі Вялікабрытаніі, згодна з якім усталявалася новая працэдура выдачы ваенных злачынцаў. Урады краін, дзе былі ўчынены злачынствы, павінны былі нанова падаваць заявы аб выдачы ваенных злачынцаў і прадстаўляць вычарпальныя юрыдычныя доказы учынення злачынстваў. У славянскіх краін і Эфіопія галасавалі супраць гэтага праекта. На сесіі не атрымала падтрымкі і пазіцыя дэлегацыі БССР аб тым, што пад маскай «палітычных злачынцаў» хаваюцца ваенныя злачынцы. Большасць членаў ААН указала на неабходнасць адрозніваць паняцці «ваенныя злачынцы» і «палітычныя злачынцы». Гэта азначала, што савецкай дыпламатыі не ўдалося стварыць міжнародна-прававую базу для выдачы ваенных злачынцаў адпаведна сваім намерам.

Думка палітычных колаў беларускай эміграцыі адносна лёсу асоб, якія супрацоўнічалі з нямецкімі акупацыйнымі ўладамі на Беларусі /калбарантаў/, а потым апынуліся на Захадзе /усіх іх Савецкі ўрад лічыў ваеннымі злачынцамі/, была выказана ў мемарандуме Генеральнай дэлегацыі БЦР у Нямеччыне да кіраўніцтва ФРГ /верасень 1955 г./ У дакуменце ўказвалася, што на Захадзе апынуліся пераважна тыя асобы, якія працавалі ў самаўрадавых беларускіх установах і якія змагаліся супраць бальшавікоў у 1941—1945 гг. «Усе гэтыя людзі з'яўляюцца прынцыповымі праціўнікамі бальшавіцкага таталітарнага рэжыму і таму іх прымусовая рэпатрыяцыя ў СССР была б не гуманітарным актам, а ганебным бесчалавечным злачынствам», — падкрэслівалася ў мемарандуме. Выказвалася ўпэўненасць, што ні нямецкія палітычныя колы, ні шырокая грамадскасць не стануць на гэты шлях.

З абвастрэннем халоднай вайны пазіцыі Савецкага Саюза і Захаду па праблеме бежанцаў сталі супрацьлеглымі. Сталінскі рэжым выключай магчымасць для бежанцаў і перамешчаных асоб самастойна і добраахвотна вырашаць пытанне аб сваім далейшым лёсе, патрабуючы іх поўнай і хутчэйшай рэпатрыяцыі. Аднак ЭКАСАС у 1949 г. прыняў рэзалюцыю, згодна з якой галоўнай задачай ІРО з'яўлялася ўжо не вяртанне людзей на радзіму, а рассяленне іх нанова ў іншых краінах. Галоўным аргументам заходняга блока пры галасаванні гэтай рэзалюцыі было нежаданне бежанцаў

вяртацца на радзіму.

За перыяд з 1 ліпеня 1947 г. па 31 жніўня 1949 г. ІРО рэпатрыявала 66 тыс. чалавек. У іншых краінах было раселена каля 600 тыс. бежанцаў і перамешчаных асоб. Па стану на люты 1949 г. у СССР не вярнулася 120 тыс. савецкіх грамадзян з Прыбалтыкі, 74 тыс. украінцаў, каля 4 тыс. беларусаў, больш за 4 тыс. рускіх. Беларускі прадстаўнік на 9-й сесіі ЭКАСАС /жнівень 1949 г./ заявіў, што ўрад БССР не спыніць сваіх патрабаванняў да ІРО і прэтэнзій да ўрадаў да таго часу, пакуль апошні бежанец з Беларусі не вернецца на радзіму. Але гэтае сцвярдзенне аказалася проста рыторыкай.

Беларуская дэлегацыя выказалася ў падтрымку праекта рэзалюцыі СССР, прапанаваўшага, каб ІРО і ўрады краін-членаў ААН, на тэрыторыі якіх знаходзяцца бежанцы і перамешчаныя асобы, прадставілі Генеральнаму сакратару ААН поўную інфармацыю аб гэтых асобах, уключаючы самую дакладную анкетныя даныя. Прадстаўнік ЗША выступіў супраць такіх прапаноў, абгрунтаваў матывуючы гэта тым, што яны могуць быць выкарыстаны для прыцягнення да адказнасці адпаведна з заканадаўствам СССР і краін усходняй Еўропы сваякоў бежанцаў і перамешчаных асоб, якія пражываюць у гэтых краінах. Савецкія прапановы былі адхілены.

Назапашаны беларускай дэлегацыяй вопыт і дыпламатычная актыўнасць у справе бежанцаў, меркаванні савецкага знешнепалітычнага кіраўніцтва пры падзеле працы паміж дэлегацыямі СССР, УССР і БССР стварылі падставы для таго, каб беларуская дэлегацыя ўнесла на разгляд 4-й сесіі Генеральнай Асамблеі ААН /1949 г./ праект рэзалюцыі аб бежанцах і беспадданных. У ім рэкамендавалася дзяржавам-членам ААН поўнасьцю завяршыць рэпатрыяцыю перамешчаных асоб і бежанцаў на радзіму на працягу 1950 г.; прапанавалася ўрадам краін-членаў ААН, на тэрыторыі якіх меліся азначаныя асобы, і ІРО прадставіць Генеральнаму сакратару ААН поўныя звесткі аб такіх асобах на іх тэрыторыі, а таксама інфармацыю пра ўмовы іх жыцця. Але праект рэзалюцыі БССР не атрымаў падтрымкі.

На 5-й сесіі Генеральнай Асамблеі дэлегацыя БССР двойчы ўносіла праект рэзалюцыі аб бежанцах і беспадданных. Ён у асноўным паўтараў яе прапановы на 4-й сесіі, але быў складзены ў больш катэгарычным тоне. У прыватнасці, прапанавалася адзначыць невыкананне ўрадамі ЗША, Вялікабрытаніі, Францыі і іншых краін рэзалюцыі ад 12 лютага 1946 г. аб садзейнічэнні рэпатрыяцыі. Натуральна, што ў такім выглядзе беларускі праект не мог быць прыняты заходняй большасцю.

1 студзеня 1951 г. было створана Упраўленне Вярхоўнага камісара ААН па справах бежанцаў /УВКБ/, маючае сваёй мэтай ажыццяўленне міжнароднай прававой абароны бежанцаў і перамешчаных асоб і забеспячэнне пастаяннага ўрэгулявання праблем бежанцаў. У 1952 г. спыніла сваё існаванне ІРО. У рэзалюцыі ААН аб стварэнні УВКБ і яго статусе было асобна агаворана, што дзейнасць Вярхоўнага камісара не павінна мець палітычнага характару. Тым не менш СССР, УССР і БССР галасавалі супраць утварэння УВКБ і адмовіліся ўдзельнічаць у яго працы. Савецкі Саюз крытыкаваў ЗША і іншыя дзяржавы Захаду за тое, што яны ў парушэнне статута УВКБ імкнуліся выкарыстаць яго каналы і сродкі ў сваіх палітычных мэтах. Па гэтых прычынах СССР, УССР і БССР не падпісалі Канвенцыю аб статусе бежанцаў, прынятую ў 1951 г. заходнімі краінамі, адпаведна якой да катэгорыі бежанцаў былі аднесены і перамешчаныя асобы.

На 6-й сесіі Генеральнай Асамблеі дэлегацыя БССР унесла праект рэзалюцыі аб бежанцах і апатыдах /асобах без грамадзянства/ і праблемах дапамогі бежанцам. Яна зноў прапанавала адзначыць невыкананне ўрадамі ЗША, Вялікабрытаніі, Францыі і некаторых іншых краін рэзалюцыі ад 12 лютага 1946 г.; асудзіць палітыку, якая праводзілася ІРО і праводзіцца УВКБ, накіраваную на падмену рэпатрыяцыі прымушова перасяленнем перамешчаных

асоб у іншыя краіны; асудзіць спробы ЗША і іншых краін Захаду ўсялякімі спосабамі вербаваць перамешчаных асоб для падрыўной і дыверсійнай дзейнасці на тэрыторыі СССР і краін «народнай дэмакратыі»; рэкамендавала ўрадам прадставіць Сакратарыату ААН поўныя звесткі аб бежанцах і перамешчаных асобах на тэрыторыі іх краін.

Дадзены праект рэзалюцыі БССР спасціг лёс двух папярэдніх. Нават нейтральна настроеныя краіны не маглі пагадзіцца з прапаноўвай асудзіць палітыку спецыяльных органаў ААН — ІРО і УВКБ. Усе тры праекты абыходзілі маўчаннем карэннае пытанне: чаму грамадзяне СССР не жадаюць вяртацца на радзіму? Яны не былі і не маглі быць накіраваны на ўхіленне прычын, якія перашкаджалі рэпатрыяцыі, паколькі гэтыя прычыны караніліся ва ўнутранай прыродзе сталінскага таталітарнага рэжыму. Беларускай дыпламатыі не хапала пачуцця рэалізму, калі запар на трох сесіях Генеральнай Асамблеі ўносіліся ўсё больш «асуджаючыя», усё больш бескампрамісныя, больш канфрантацыйныя праекты рэзалюцыі.

У сярэдзіне 50-х гадоў у сувязі з прыходам да ўлады новага савецкага кіраўніцтва і пацвярджэннем міжнароднага клімату пазіцыя Савецкага Саюза па праблеме бежанцаў стала больш рэалістычнай. На 10-й сесіі Генеральнай Асамблеі дэлегацыя БССР двойчы ўносіла праекты рэзалюцыі па дакладзе Вярхоўнага камісара — 5 і 10 кастрычніка 1955 г. Яна прапанавала ажыццяўляць наступныя мерапрыемствы для хутэйшага вырашэння праблемы бежанцаў: 1/ даручыць Вярхоўнаму камісару заахвочваць і садзейнічаць хутэйшаму вяртэнню перамешчаных асоб і бежанцаў у краіны іх паходжання, кіруючыся пры гэтым прынцыпам добраахвотнасці; 2/ заклікаць урады краін, на тэрыторыі якіх знаходзяцца бежанцы і перамешчаныя асобы, правесці сярод іх неабходную растлумачальную працу ў мэтах хутэйшага добраахвотнага вяртэння на радзіму, а таксама садзейнічаць інфармаванню гэтых асоб аб законах аб амністыі ці вызваленні ад адказнасці; 3/ прапанаваць Вярхоўнаму камісару працягваць вышукваць іншыя рашэнні, акрамя вяртэння на радзіму, для тых бежанцаў, якія адмаўляюцца добраахвотна вяртацца ў краіны іх паходжання.

Прапановы БССР сведчылі аб некаторых яго новых падыходах да вырашэння праблемы бежанцаў. Надавалася належнае значэнне працаўладкаванню бежанцаў і перамешчаных асоб у новых краінах іх жыцця, прызнаваўся прынцып добраахвотнасці рэпатрыяцыі, а таксама неабходнасць пошуку іншых, акрамя рэпатрыяцыі, рашэнняў праблемы бежанцаў. Дэлегацыі СССР, УССР і БССР у сваёй прапагандыскай рабоце сярод бежанцаў маглі абапірацца на ўказ Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР ад 17 верасня 1955 г. «Аб амністыі савецкіх грамадзян, якія супраціўляліся з акупантамі ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны 1941—1945 гг.» Савецкая ініцыятыва мела пэўны прапагандысцкі поспех, аб чым сведчыла вяртанне ў СССР у гады «кадлігі» невялікай колькасці былых савецкіх грамадзян, а таксама грамадзян ці іх нашчадкаў былой Расійскай імперыі. Аднак асноўная маса бежанцаў і перамешчаных асоб знайшла другую радзіму ў заходніх краінах.

Што датычылася савецкай ініцыятывы, то яна зноў не знайшла падтрымкі. Чарговая няўдача савецкай дыпламатыі ў справе бежанцаў вымусіла кіраўніцтва СССР зняць гэтае пытанне з ліку прыярытэтаў савецкай знешняй палітыкі. Далейшая яго гальванізацыя не абяцала Савецкаму ўраду дыпламатычных і прапагандысцкіх поспехаў. Ён павінен быў быць задаволены тым, што ўсё ж такі значная колькасць савецкіх грамадзян вярнулася на радзіму. Што датычыла тых, хто не пажадаў вярнуцца, то ў савецкага кіраўніцтва, камуністычнай прапаганды быў ужо вычарпаны ліміт прывабных і спакуслівых заклікаў да суайчынікаў, каб некаж заманіць іх у СССР.

У.СНАПКОЎСКИ,
гісторык

Выставы

«НЯМІГА» У ЧАСЕ НЕСТАНДАРТНАГА МЫСЛЕННЯ

Група мастакоў, што аб'ядналіся пад назвай «Няміга-17», заявіла аб сабе ў 1986 годзе. Тады яны ўзялі на шчыт ідэю адраджэння мастацкай традыцыі 20-х гадоў, але паступова кола эстэтычных пріярытэтаў пашыралася. Нацыянальнае і наднацыянальнае ў мастацтве авангарда, узаемазвязь гэтых пачаткаў на сучасным этапе — мабыць, асноўнае, што яднае мастакоў у творчых пошуках.

На выставе «Нямігі-17», што адносна нядаўна праходзіла ў Дзяржаўным мастацкім музеі Беларусі, адразу кідалася ў вочы палярнасць настрою, інтанацыі твораў светлых і цёмных пачаткаў /прычым апошнія, як правіла, бяруць верх/: «Смерць аленя», «Забойства белага быка». З другога боку — мажорныя, жыццесцвярдзальныя палотны Зоі Літвінай: «Захавальнік жыцця», «Цвіценне», «Тая, што сустракае світанак».

У С.Кірушчанкі нават такі «нейтральны» жанр, як цюрморт, нясе адбітак песімізму — «Чорны цюрморт». З цёмры палатна, як вязні з цямніцы, бачны прадметы і драпіроўка. У гэтым свеце няма месца не толькі радасці, але нават усмешцы. Што тычыцца жывапіснага манеры, то ў нейкай меры яна нагадвае прыёмы нямецкага экспрэсіянізму, з яго падкрэсленай эпатажнасцю і глыбокім унутраным перажываннем.

Палотны Леаніда Хобатава стылістычна, а часам і канцэптуальна блізкія работам Кірушчанкі. «Лёс» — так называецца карціна, якая выяўляе ці то жабрака, ці то вандраўніка музыканта, які зарабляе на жыццё іграй на гармоніку. Гэта сплаў абагульнення і канкрэтных

назіранняў, эмацыянальнага выказвання і роздуму мастака аб лёсе тых, хто застаўся «за бортам жыцця». Было б на выставе толькі гэтае палатно Л.Хобатава, яно ўжо стала б з'явай. Тым больш прыемна, што мастак паказаў і іншыя свае работы, якія выключваюць выпадковасць і сведчаць аб плённасці яго творчага метаду. У карцінах Хобатава пачуццёвае ўспрыманне, узятае з антычнае міфалогіі, спалучаецца са, здавалася б, несумяшчальнай традыцыяй мастацтва прымітывістаў, з яго простага, эмацыянальнага адкрытасцю. Усё гэта выглядала б эклектычным, каб не было асаблівай яднаючай пазычнай інтанацыі: «У чаканні вясны», «У палоне пяці дзеваў».

У жывапісна-дэкаратыўных, нават манументальных палотнах Мікалая Бушчыка пануюць гарызантальныя рытмы. Колер для яго не столькі фізічная характарыстыка нейкага асобнага прадмета, колькі ў цэлым уласцівае прастору. Гэтыя эмацыянальна насычаныя гарызантальныя разні розным па сіле вятрам ці нават сферам, што акаляюць Зямлю. Дзве-тры паставы, абрысаваныя па контуры і празрыстыя ўнутры, не робяцца галоўнымі дзейнымі асобамі. Растворанасць, пагружанасць чалавека ў цішыню, якая пануе ў прыродзе, і яе душэўнае перажыванне пакаюць сэнсавую падалёку карцін М.Бушчыка. Урокі постімпрэсіянізму, успрынятыя скрозь жывапісныя навацыі пачатку XX стагоддзя, знайшлі тут сваё выяўленне.

Тры жывапісныя карціны Альгерда Малішэўскага /1922 — 1989/, выстаўленыя арганізатарамі ў прасторы паміж лесвіцамі, г. зн. супраць уваходу ў экспазіцыю, падкрэсліваюць значэнне яго творчасці, асобы для ўсіх удзельнікаў выставы.

Намечаныя ў яго прычым жывапіснага асяроддзя, якое пад пэндзлем мастака ператвараецца ў неўтаймоўную стыхію і робіць з карціны непаўторны «перл стварэння», развіў А.Кузняцоў у сваіх палотнах «Падрыхтоўка да свята», «Легенда старога возера», «Песня салаўя».

Яркія палотны Зоі Літвінай актуалізуе с у п р э м а т ы ч н ы я памкненні Казіміра Малевіча. Адкрытыя колеры, звязанне шматстайнасці форм да геаметрычных элементаў, што адразу ўзмацняе іх знакаваць, прастата і яснасьць задачы — усё гэта ў поўнай меры захавана. Выкарыстанне пазалоты надае карцінам ўрачыстую сілу, а манера выяўлення — манументальнасць гучання. Некаторыя вобразы, напрыклад, птушкі, зьяры, перагукваюцца з іх трактоўкай у скульптура Галіны Горавай, для якой птушка — самы важны рамантычны і адухоўлены сімвал.

Своеасабліва трактуе чалавека Тамара Сакалова. Для яе гэта падстава падаць яго за ідалападобную істоту з нагамі-калонам і кубамі і члянэннямі цел. Насычаны сіні колер, які пакрывае некаторыя фігуры, узмацняе ўражанне іх ірэальнасці.

Мяркую, што выстава дасягнула сваёй мэты — звяртае ўвагу глядачоў на праблему формы ў выяўленчым мастацтве, на пошук мастацкага сэнсу ў самых розных праявах фантазіі. Разам у нашым грамадстве /праўда, вельмі марудна/ ідзе працэс рэабілітацыі нестандартнага мыслення. Выстава «Нямігі-17» — наглядны таму прыклад.

Ігар ПЯРЭРВА

СЛОВА РАЗВІТАННЯ

18 ліпеня на 74-м годзе жыцця памёр былы дырэктар Дома творчасці пісьменнікаў імя Я.Коласа ў Каралішчавічах, ветэран Вялікай Айчыннай вайны Васіль Цімафеевіч Крывароўка. Крыху больш за два гады папрацаваў Васіль Цімафеевіч на гэтай пасадзе, але пісьменнікі, члены іх сем'яў запамнілі яго, як чалавека добрай і вялікай душы, яка чудаўнага арганізатара і гаспадарніка, сумленна-

га і самаадданага сябра пісьменнікаў.

Паўсядзённым клопат пра тых, хто прыязджаў у Дом творчасці працаваць ці адпачыць, клопат аб тым, каб было ўтульна ў жылых пакоях, каб было смачна ў сталойцы, каб былі найлепшыя ўмовы для творчай працы літаратараў, — усё гэта складала сэнс жыцця Васіля Цімафеевіча.

Пішу гэтыя радкі з цяжкай пачуццём незваротнай страты. Пішу дзеля

таго, каб тыя, хто адчуваў у свой час дабрату і клопат Васіля Цімафеевіча, ведалі, што няма больш гэтага чудаўнага чалавека, і яшчэ раз успомнілі яго добрым словам. Пішу, каб сказаць на развітанне ад усіх, каму пашчасціла знацца з гэтым чудаўным чалавекам, слова ўдзячнасці за усё, што ён зрабіў для пісьменнікаў, каб сказаць: «Бывай, наш друг, наш добры чалавек!»

В.ВІЛЬТОЎСКИ

«НОВАЯ ЗЯМЛЯ» НА ЧУЖЫНЕ

ДА 70-ЫХ УГОДКАЎ З ДНЯ ВЫХАДУ Ў СВЕТА КНІГІ ЯКУБА КОЛАСА

Ва ўсведамленне многіх пакаленняў беларусаў паэма Якуба Коласа «Новая зямля» ўвайшла як вялікі нацыянальны твор, прасякнуты нягаснай любоўю да роднай старонкі і свайго народа, яго багатай духоўнай спадчыны. Можна, таму беларусам, дзе б яны ні апынуліся, гэты хрэстаматычны шэдэўр заўжды дапамагаў узвысіць чалавечую годнасць, крышталізуючы патрыятычныя пачуцці да сваёй мілай Айчыны.

**О, родны край, о край пакуты,
Нягодай цяжкаю прыгнута,
Калі ж ты збудзеш сваё гора,
Што і цяпер там, як і ўчора,
Як і даўней, цябе знішчае
І горкім смуткам авявае?..**

Найчасцей такі пранікнёны зварот праяўляўся ў часіны глыбокіх жыццёвых узрушэнняў, калі лес кідаў у вяр стыхіі падзей часу. Па сведчанні прадстаўнікоў беларускай студэнцкай эміграцыі 20—30-х гадоў, яны ўжо ў самой назве паэмы «Новая зямля» бачылі ўсведамлены сімвал беларускага нацыянальнага Адраджэння. Гэтая думка, сцвярджаў І.Дварчанін, «узрастае ўсе болей і болей. Пачынаецца хваравітая цяга да «Новае зямлі» і шуканне яе».

Беларускіх эмігрантаў у Празе вельмі захаплялі абразкі з побыту сялян, «дзяцей прыроды». А яшчэ іх кранала, як праўдзіва і дасціпна падаецца аўтарам высковае жыццё, раскрываецца душа самога сялянина, малюнк беларускай прыроды.

Вясковыя клопаты, прыход вясны і лета заўжды хвалілі тых, хто знаходзіўся ўдалечыні ад сваёй Бацькаўшчыны.

Значнай падзеяй у духоўным жыцці беларусаў на чужыне з'явілася мюнхенскае эмігранцкае выданне «Новае зямля» Якуба Коласа, якое выдавецтва «Бацькаўшчына» ажыццвіла ў 1952 годзе. Яно мела прывабны выгляд. З густым яго аздабленнем Міхал Наўмовіч. Паэма папярэднічае ўступны аналітычны артыкул Р.Склята. Характарызуе трэце савецкі

кае выданне «Новае зямля» 1934 года, даследчык адзначае, што ў гэтым, апрача правапісу, адбыліся «дробныя змены», некаторыя з іх прыводзяцца. Аднак той, хто ведае складанасці таго часу, разумее, што такія «змены» былі неабходны. Пра гэта вымушаны быў гаварыць сам Я.Колас у прадмове: маўляў, «паэма «Новая зямля» з яе асноўным мэтаймкненнем бяспрэчна гучыць дысанансам нашай эпопеі, эпопеі пабудовы сацыялізму, эпосе калектыўнай працы. Тэндэнцыі ўласніцтва, паложыны ў аснову паэмы, асабліва выпінаюцца на фоне калгаснага будаўніцтва сённяшняга дня».

Тым не менш, «Новая зямля» знаходзіла ў народных масах «ўсё большае водгулле». Яна знайшла ўдзячнага чытача і сярод нашае сённяшняе эміграцыі. І тут яна ўспрымалася, бадай, «старою», бо «старою зямлёю», «старым краем» завуць суайчыннікі сваю дарагу Бацькаўшчыну. Паэма Якуба Коласа адкрывала ім «старую зямлю» як найлепей.

Бібліяграфічны даведнік Вітаўта і Зоры Кіпеляў «Янка Купала і Якуб Колас на Захадзе», выдадзены Беларускім інстытутам навукі і мастацтва ў Нью-Йорку ў 1985 годзе, дазваляе сцвярджаць, што мюнхенскае выданне «Новае зямля» Якуба Коласа паклала пачатак актыўнай папулярнасці гэтага класічнага шэдэўра беларускай літаратуры на эміграцыі. Асобныя ўрыўкі з гэтай паэмы пачалі рэгулярна ўключыцца ў рэпертуар канцэртаў-ушанаванняў Коласаўскай угодаў і літаратурных вечарын, розных культурных імпрэзаў. Характэрна, што прапагандыстамі звычайна тут выступалі беларускія паэты, навукоўцы, святары, былыя настаўнікі і работнікі культурна-асветнага фронту.

Адным з такіх прапагандыстаў «Новае зямля» стаў паэт Уладзімір Клішэвіч. Сілу Коласавай «Новае зямля», яе паэтычна радка, інтанацыі і простага, мудрага зместу ён упершыню адчуў, калі разам з Тодарам Лебядою, Масеем Сяднёвым, Кастусём Суднікам і іншымі сваімі ровеснікамі з літаратурнага факультэта Мінскага педагагічнага інстытута

савецкімі спецорганамі быў высланы ў Сібір, а пасля на Калыму. Ратаваў думкі аб роднай зямлі, аб далёкай любай Бацькаўшчыне. Ратункам прыходзілі ў памяць незабыўныя радкі «Новае зямлі» Я.Коласа.

Пра гэта У.Клішэвіч раскажа ў рэфератах на публічнай Акадэміі перад суайчыннікамі ў Лос-Анжэлесе ў часе ўшанавання 3-х угодаў смерці Якуба Коласа 16 жніўня 1959 года. Ён не толькі згадаў пра гэта, але і прачытаў асобныя ўрыўкі з паэмы.

Высока ацаніў «Новую зямлю» Масей Сяднёў, які гаварыў, што «Колас для нас нагэтулькі ж вялікі, наколькі вялікімі з'яўляюцца Гётэ, Дантэ, Байран». Хораша гаварыў пра «Новую зямлю» і Яўхім Кіпель, які быў асабіста знаёмы з Якубам Коласам. Сваімі ўражаннямі аб гэтым творы дзяліўся і Пётра Сыч, афіцэр-беларус, удзельнік бітвы пад Монтэ-Касіно.

Гэты хрэстаматычны твор сваёй ідэйнай накіраванасцю, рытмікай, замалаванасцю да Айчыны зрабіў уплыў на многіх патрыётаў, якія апынуліся на чужыне. Дастаткова сказаць, што з Коласавай «Новае зямлёю» пераклікаюцца шматлікія творы Ларысы Геніюш, Наталлі Арсенневай, Алеся Змагара, Рыгора Крушыны, Уладзіміра Дудзінскага, Янкі Золака, Міхася Кавыля, Алеся Салаўя, Сяргея Ясеня і шэрагу іншых таленавітых літаратараў замежжа.

«Новая зямля» Якуба Коласа моцна ўразіла кампазітара Міколу Равенскага. Пралог паэмы з раздзела «Леснікова пасада» пад назовам «Мой родны кут» ён паклаў на музыку. Гэты пранікнёны дуэт для жаночых галасоў хораша выконвае ансамбль «Васілёк». Песня «Мой родны кут» ёсць і ў рэпертуары Данчыка.

Коласаўскія вобразы мілага, роднага краю знайшлі адлюстраванне ва ўсведамленні беларусаў-мастакоў. Так, Уладзімір Шыманец, які жыве ў Францыі, стварыў карціну «Леснічоўка ў Акінчыцах», а таксама шэраг прац, прысвечаных іншым памятным мясцінам вялікага песняра. Постаць Якуба Коласа і яго «Новая зямля» захапляюць і мастаку Лілі Бурнос з далёкага аўстралійскага горада Адэлаіда.

Хочацца верыць, што новы юбілей «Новае зямлі» Якуба Коласа паслужыць больш цесным стасункам нашых суайчыннікаў са сваім родным краем, паспрыяе таму, «каб новы свет жыцця саткаць, заспакаенне сэрцу даць і разгаць яго трывогі», каб стаць Беларусі вольнай, незалежнай, дэмакратычнай дзяржавай.

Леў МІРАЧЫЦКІ

ЛМ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

САЮЗ
ПІСЬМЕННІКАЎ
БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА
КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ
БЕЛАРУСЬ

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

ГАЗЕТУ РЭДАГАВАЛІ:

Х.ДУНЕЦ	(1932-35)
І.ГУРСКІ	(1935-41)
А.КУЛЯШОУ	(1945-46)
М.ГОРЦАЎ	(1947-49)
П.КАВАЛЁЎ	(1949-50)
В.ВІТКА	(1951-57)
М.ТКАЧОУ	(1957-59)
Я.ШАРАХОЎСКІ	(1959-61)
Н.ПАШКЕВІЧ	(1961-69)
Л.ПРОКША	(1969-72)
Х.ЖЫЧКА	(1972-76)
А.АСІПЕНКА	(1976-80)
А.ЖУК	(1980-86)
А.ВЯРЦІНСКІ	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Андрэі ГАНЧАРОЎ
(першы намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Барыс ПЯТРОВІЧ
(намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная
рэдакцыі -- 33-24-61;
намеснікі галоўнага
рэдактара --
33-25-25; 33-19-85;
аддзелы: публіцыстыкі
-- 33-25-25, пісьмаў і
грамадскай думкі --
33-19-85, літаратурнага
жыцця -- 33-24-62,
крытыкі і бібліяграфіі --
33-22-04, паэзіі і
прозы -- 33-22-04,
музыкі -- 33-21-53,
тэатра, кіно і
тэлебачання --
33-21-53,
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў --
33-24-62,
навін -- 33-19-85,
мастацкага афармлен-
ня -- 33-24-62;
фотакарэспандэнт --
33-24-62; бухгалтэрыя
-- 26-86-40.

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛМ"
Рукапісы рэдакцыя не
вяртае і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі і
меркаваннямі аўтараў і
публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"

Індэкс 63856. Наклад 12.000.
Нумар падпісаны 22.07.1993 г.

П 123456789101112
М 123456789101112

Выдадзена эміграцый

УСЁ ПРА КУПАЛУ І КОЛАСА

Яшчэ ў 1985 годзе Беларускі Інстытут навукі і мастацтва /БІНІМ/ у Нью-Йорку выдаў бібліяграфію «Янка Купала і Якуб Колас на Захадзе» /укладальнікі Вітаўт і Зора Кіпелі/. Пра яе і цяпер згадаць не позна. Кніга ахоплівае даволі вялікі перыяд, пачынаючы з публікацый газеты «Наша Ніва» і канчаючы выданнямі 1984 года. Складаецца яна з трох частак: «Янка Купала», «Якуб Колас», «Працы пра Купала і Коласа». Першая і другая частка маюць аднолькавую будову /складаюцца з сямі раздзелаў/: 1/ Купалавы /Коласава/ творы; 2/ творы пра Купала /Коласа/; 3/ пераклады Купалавых /Коласава/ твораў; 4/ творы Купала /Коласа/ на музыку; 5/ творы Янкі Купала /Якуба Коласа/ на кружэлках і істужках; 6/ Купала /Колас/ у мастацтве: партрэты, паштоўкі, плакаты; 7/ з рукапіснае спадчыны Янкі Купала /Якуба Коласа/.

Укладальнікі, як яны самі адзначаюць ва «Уступе», імкнуліся ахапіць тое, што не ўлічвалася ранейшымі бібліяграфіямі: каб не згубілася. Яны пастараліся занатаваць усё тое, што пісалася пра Купала і Коласа ў беларускамоўным друку на Захадзе. Па меры магчымасці ўлічана, што гаварылася аб паэзах у беларускім друку былой Заходняй Беларусі, Латвіі, Літвы, Чэхаславакіі і Савецкай Беларусі. Улічана таксама і тое, што друкавалася на замежных мовах.

Кожная старонка гэтай працы дае шмат новага і цікавага. Давайце і мы перагорнем асобныя з іх. Адкроем першую частку — «Янка Купала» і яго раздзел «Купалавы творы». Чытаем: «Адна Купалава прамова». Аказваецца, гэта «адна з рэдкіх Купалавых прамоў, якую ён сказаў на ўрачыстым банкете 24 чэрвеня 1920 г. у Менску з нагоды 15-цігодняга юбілею ягонае творчасці», што перадрукавана яна газетай «Бацькаўшчына» ў 1954 годзе, з тэксту Я.Карскага /Беларусы, т.3, вып.3, 1922/. Прамова сведчыць, што Купала верыў у свой народ і ягоную будучыню: «Змагайся і стань вольным, беларускі народ!»

А вось верш Я.Купала «Памяці Т.Шаўчэнка» /«Ад гасцінца да гасцінца»/. Яго перадрукавала ў 1909 годзе з газеты «Наша Ніва» адна з найстарэйшых украінскіх газет у ЗША «Свабода». Як адзначаюць укладальнікі, «гэта першы раз беларуская мова сустракаецца ў друку ЗША».

Возьмем, напрыклад, зборнік выбраных твораў «Спадчына», што быў падрыхтаваны і выдадзены БІНІМам у 1955 годзе. Кніга складаецца з 13 раздзелаў, у ім шмат твораў, што былі забаронены ў Савецкай Беларусі. Акрамя таго, у зборнік уключаны біяграфічны нарыс на англійскай, нямецкай, французскай і іспанскай мовах, а таксама грунтоўны агляд «Жыццёвы і творчы шлях паэта»,

напісаны Ст.Станкевічам.

Асабліва багаты раздзел «Творы пра Купала». Ён пачынаецца з рэцэнзіі Владака з Казіміроўкі «Жалейка, песні Янку Купала» на першы Купалаў зборнік «Жалейка» /1908 г./, заканчваецца 1983 годам і змяшчае каля 600 назваў артыкулаў, рэцэнзіяў, нататак, лекцыяў, прамоў, вершаў і г.д. Перадаць змест усяго матэрыялу, вядома, немагчыма, хочацца толькі засяродзіць увагу на адным творы Я.Купала — п'есе «Тутэйшыя». У 1929 годзе з'яўляецца артыкул «Беларускі нацыяналізм і нацыяналізм-дэмакратызм», у якім А.Некрасэвіч крытыкуе п'есу, а ў 1930 годзе ўжо ў кнізе «Беларускі Першы Дзяржаўны тэатр 1920—1930» не толькі крытыкуе, але і адзначае, што п'еса была знята з рэпертуару «з прычыны пратэсту савецкае грамадскасці». Крытыка таго часу абрынулася на творчасць Я.Купала дзевятым валам. Так, у часопісе «Маладняк» за чэрвень—ліпень 1930 года М.Аляхновіч бэзіціў Я.Купала за «нацдэмаўскія ўхілы» /«На аванпастах пралетарскай літаратуры»/, а Я.Дораг у артыкуле «25 год творчае працы» /«Чырвоная Беларусь»/, аналізуючы творчасць Я.Купала, — за палітычныя погляды: «Янка Купала не здолеў адгукнуцца на рэвалюцыю». У артыкуле Канакоціна «Абстрактна-класавай барацьбы ў беларускай літаратуры ў перыяд сацыялістычнай рэканструкцыі» Купалава творчасць разглядаецца як нацдэмаўская.

У раздзеле «Пераклады Купалавых твораў» занатаваны пераклады твораў на англійскую, іспанскую, італьянскую, латышскую, нямецкую, французскую, а са славянскіх — на польскую, расійскую, славацкую, славенскую, украінскую і чэшскую мовы. Якія творы перакладаліся? Пераважна вершы, урыўкі як з вялікіх, так і з твораў малых форм, артыкулы, выступленні. Ёсць цэлыя зборнікі твораў, але іх няшмат. Патрэбна таксама адзначыць, што многія пераклады на замежныя мовы выдаваліся ў Менску або ў Маскве.

У чацвёртым раздзеле «Творы Купала, пакладзены на музыку» змешчана 69 назваў, сярод іх: «А зяюля кукавала», «А хто там ідзе?», «А ў бары, бары», «Годзе», «Каб я была перапёлкай», «Курган», «Марш моладзі», «Мова родная», «Не загаснуць зоркі ў небе» /тэкст пакладзены на музыку М.Янчуком у якасці нацыянальнага гімна/, «Паўстань, народ» /«Свайму народу»/, «Роднае слова», «Я ад вас далёка» і інш.

Пяты раздзел «Творы Янкі Купала на кружэлках і істужках» невялікі — усяго 13 назваў. Сюды ўключаны і радыёперадачы. Напрыклад, «На куццю» — гэта дэкламацыя забароненай у Савецкай Беларусі Купалавай паэмы «На куццю». У адрозненне ад папярэдняга раздзела тут указаны не

толькі аўтары музыкі, але і выканаўцы /вакалісты, хоры/.

Шосты раздзел «Купала ў мастацтве: партрэты, паштоўкі, плакаты» ўключае ілюстрацыі да твораў /«А хто там ідзе?», «Гусяр», «Песня званара»/, рысункі /«Вязынка», «Хата Купала», «Дом, дзе радзіўся Янка Купала»/, партрэты.

У раздзеле «З рукапіснае спадчыны Янкі Купала» занатаваны ўласнаручныя рукапісы твораў «Безназоўнае», «Курган», «... О так! Я — пралетар!». «Памяці Вінцука Марцінкевіча», «Хаўруснікам», які «дагэтуль не друкаваны». Пад кожным рукапісам указваецца, дзе ён захоўваецца зараз.

Гэтак жа падрабязна і дэтальна разглядаюцца і творы Якуба Коласа.

І апошняя частка бібліяграфіі — «Працы пра Купала і Коласа». Гэта агляды, каментарыі і рэцэнзіі, артыкулы, нарысы, рэпартажы, манаграфіі, інфармацыі, успаміны. Тут жа даюцца спісы падручнікаў і чытанак, у якія ўвайшлі творы Я.Купала і Я.Коласа, што друкаваліся пасля 1945 года «для беларускіх дапаўняльных школ на эміграцыі».

Вельмі цікавы для чытача будзе звязаны з дзейнасцю Я.Купала і Я.Коласа «Календар». Вось некалькі прыкладаў.

1914 год. Чытаем: «Места Вільня, зала «Сокал». Упершыню там была пастаўлена п'еса Янкі Купала — «Паўлінка». А.Бурбіс выконваў ролю Пранція. Пасля паказу адбылося прыняцце Янку Купала быў падараваны залаты гадзіннік».

1932 год — «Імем Я.Купала названа бібліятэка-чытальня ў Порта-Алегра ў Бразіліі. Бібліятэка кіруецца беларуска-ўкраінскімі арганізацыямі».

1934 год — «Сакавік. У Вільні Антон Луцкевіч рабіў рэферат на тэму «Недрукаваныя і недакончаныя творы Янкі Купала».

1936 год — «5-ы нумар беларускага літаратурна-навуковага часопіса «Калоссе», які друкаваўся ў Вільні, быў прысвечаны творчасці Якуба Коласа».

1983 год — «29-га снежня 1982 — 2-га студзеня 1983 у Сіднеі адбылася 5-ая Сустрэча беларусаў Аўстраліі, якая была прысвечана стогадоваму юбілею Купала і Коласа. Асноўны рэферат аб творчасці паэтаў зрабіў а.А.Надсан з Лондана».

Нават з кароткага агляда можна зрабіць вывад, што шматгадова праца Зоры і Вітаўта Кіпеляў з'яўляецца велізарным укладам у агульнае беларусазнаўства. Яна дапаможа новым даследчыкам знайсці затантанія сцяжынікі да творчасці нашых слаўных суайчыннікаў — Янкі Купала і Якуба Коласа.

Г.ХАТКЕВІЧ